

La transmissió intergeneracional del català

El cas d'una parella lingüísticament mixta a l'Aragó catalanòfon: castellà i català de transició a l'aragonès

Laia Escolà Sallán

2.1.21

Resum de *La transmissió intergeneracional del català. El cas d'una parella lingüísticament mixta a l'Aragó catalanòfon: castellà i català de transició a l'aragonès*

La transmissió intergeneracional del català. El cas d'una parella lingüísticament mixta a l'Aragó catalanòfon: castellà i català de transició a l'aragonès és un petit treball que se centra en una parella de Sant Esteve de Llitera. El marit és castellanoparlant monolingüe, mentre que la muller és bilingüe: parla castellà i català de transició a l'aragonès. A través d'una entrevista semidirigida, s'hi analitzen els factors sociolingüístics que han dut aquesta parella a adoptar el castellà com a llengua familiar.

En primer lloc, se'ns presenta una breu explicació de la situació sociolingüística a l'Aragó catalanòfon o Franja de ponent. En les enquestes que hem consultat (Sorolla, 2015), se'ns indica que la transmissió del català a les noves generacions dins la família és l'escenari més comú a la Franja, tot i les dificultats que implica el fet que el català no té cap pes a l'administració i ben poc en l'educació (segons l'àrea). La Franja és, doncs, una zona amb diglòssia evident. És destacable que els catalanoparlants semblen tenir certa reticència a anomenar la seva parla "català". Menys de la meitat de parlants (44'6%) utilitzen la denominació "català". La resta, utilitzen localismes com "Torrentí" o "Vilellà" (26'7%) o utilitzen la denominació pejorativa "xapurriau" (28'6%). Per tant, veiem que hi ha cert distanciament de la resta de la comunitat catalanoparlant.

Després, fa una breu descripció de la percepció que els habitants de Sant Esteve de Llitera tenen sobre la seva parla. El primer que es remarca és que s'hi parla una varietat dialectal anomenada català de transició a l'aragonès, la qual conté algunes variants lingüístiques pròpies del català i algunes altres pròpies de l'aragonès. Els parlants són conscients de la diferència evident entre la seva parla i el català dels mitjans de comunicació del Principat. Per a ells, es tracta d'una barreja entre català i castellà, i l'anomenen "xapurreau" o diuen que parlen "com a Sant Esteve". La seva comunitat lingüística, doncs, es redueix a aquesta localitat i se separa de la comunitat catalanoparlant.

Un cop mencionat el marc teòric en el qual s'inscriu la recerca, s'analitzen les dades recollides en l'entrevista¹. L'entrevistada, MJPL, de seixanta-dos anys, ens explica que quan era petita a casa seva només es parlava català en transició a l'aragonès. El parlava amb la seva mare, el seu pare, amb els seus avis... L'element que va fer que la llengua a la llar passés de ser el català a ser el castellà va ser l'entrada a la família d'una persona castellanoparlant: el marit de l'entrevistada. A causa de la situació de diglòssia del català en aquesta zona, la regla d'acomodament al castellà és imperant. Per tant, l'entrevistada va adoptar el castellà com a codi de comunicació a casa amb el seu marit, però seguia parlant català amb la seva mare i la seva àvia. Quan van tenir dues filles, s'hi comunicaven tots dos en castellà. En un punt de l'entrevista, ens diu que creu que sí que els deia alguna cosa en català, però una de les filles (que apareix en un moment de l'entrevista) explica que mai. Afegeix que la única que li parlava català de ben petita era la seva besàvia. L'entrevistada ens explica que aquestes accions van ser naturals per a ella, que havent-hi el seu marit no es va plantejar de parlar català a casa. Aquestes dues filles, avui dia són castellanoparlants. Entenen el català de transició a l'aragonès, però no el parlen. La gran d'aquestes dues ara ja té dues filles, amb les quals també parla castellà. És interessant indicar que el seu marit també és nascut al poble i tenia els dos pares catalanoparlants, però ell parla castellà. L'entrevistada, en veient que a casa les seves netes enraonen només en castellà, també s'hi dirigeix en aquesta llengua. Ens trobem, doncs, amb una família que ha passat de ser plenament catalanoparlant a relacionar-se en castellà.

Aquesta situació no és excepcional d'aquesta família. Es pot veure quan l'entrevistada també fa una descripció de la situació sociolingüística de Sant Esteve de Llitera. Es tracta d'un poble amb la població envellida on el català de transició a l'aragonès encara se sent bastant pel carrer, però gairebé només el parla la gent gran. Pràcticament tota la població jove ha adoptat el castellà com a única llengua. Per tant, la línia de transmissió generacional del català hi ha estat interrompuda. Ens explica diversos casos de famílies que han decidit de parlar castellà als fills. Fins i tot hi ha casos en els quals una parella catalanoparlant decideix de parlar únicament en castellà als fills. Aquest és el cas dels seus cosins. Veiem, doncs, que el fet que un dels dos cònjuges sigui castellanoparlant no és l'únic factor que porta al canvi de la llengua familiar. En concret, durant l'entrevista

¹ Només es va entrevistar la muller de la parella perquè a causa del confinament municipal que hi havia en aquell moment, no es va poder viatjar a l'Aragó i es fa haver de fer telemàticament. No es va poder coincidir amb el marit, però ella ens va donar prou informació.

se'ns menciona que en el cas dels seus cosins el detonant va ser que un professor d'escola els va recomanar que els parlessin castellà perquè no es retardés l'aprenentatge d'aquesta llengua.

Fins ara hem comentat el primer factor que creiem que és essencial per a entendre l'estruncament de la transmissió del català en aquesta àrea: la regla d'acomodació al castellà. El segon, creiem que és la identitat lingüística. Com hem comentat abans, els habitants d'aquest poble generalment no veuen la seva parla com "català", sinó que l'entenen com una barreja entre el català i el castellà. No s'identifiquen amb la comunitat lingüística catalana, sinó que la seva comunitat és el poble (o el "llugà", com diuen ells), una comunitat petita que no pot lluitar contra la pressió del castellà. A més, l'entrevistada ens explica que, segons el seu parer, parlar la llengua pròpia de la zona no és una *conditio sine qua non* per a poder-se identificar com algú "del llugà". És cert que parlar-la t'hi vincula més, però pots ser castellanoparlant i formar part de la comunitat. Sembla que el criteri principal és si un s'ha criat i ha crescut al poble i si els pares també són d'allà. Per tant, la pertinença a la comunitat sembla decidir-se segons la procedència geogràfica. Adoptar el castellar no implica renunciar a formar part de la comunitat.

L'entrevistada percep el català de transició a l'aragonès com monolític, sense variació. En diverses ocasions comenta que gent del poble que ha anat a viure a fora, sobretot a Catalunya, quan torna ja no parla del tot com a Sant Esteve. A més, cal mencionar que la seva filla, en el moment que apareix, intenta dir-hi algunes frases, però la seva mare l'atura i fa saber que no ho està dient "bé". En concret, remarca el fet que no tanca les /a/ finals en [ɛ] com pertocaria. Aquesta tendència a la correcció mostra que l'entrevistada és plenament conscient de les diferències entre el seu dialecte i el castellà i el català, i denota estima i vinculació amb aquesta parla. Moltes vegades menciona que li sap greu que els joves ja no la parlin, perquè li sembla que es perdrà.

Un cop vista la situació al poble, creiem que podem fer unes petites prediccions de futur. Cal considerar que no hi ha cap suport de l'administració per a preservar el català en transició a l'aragonès, així que l'única forma viable de transmissió és a casa. Hem vist, però, que la parla pròpia d'aquesta localitat ha deixat de transmetre's a les generacions joves. Només la gent gran la parla. Per a tornar a transmetre la llengua, seria necessari que qui encara la parla, normalment la generació dels avis, decidissin de transmetre-la als nets. Aquesta seria una decisió conscient i una lluita a contracorrent a causa de la forta pressió del castellà a la zona. Per tant, creiem que el futur més

plausible és que en aquest poble la transmissió intergeneracional del català no es recuperi i que aquesta varietat s'acabi perdent².

Un cop vista la situació sociolingüística de Sant Esteve de Llitera i les previsions de futur, és important de destacar que l'escenari que ens presenta el treball sembla contradictori amb la informació que tenim sobre la transmissió intergeneracional del català a l'Aragó catalanòfon. La imatge que ens dona l'entrevistada del seu poble és completament l'oposada: el català no s'ha transmès a les noves generacions. Això ens porta a pensar que la transmissió del català no és homogènia a la Franja. Caldria determinar quins factors socials o sociolingüístics causen aquesta variació.

Postulem la idea que un factor que pot ser determinant és el nivell de similitud lingüística amb la parla del Principat. Com menys diferències detectin els parlants entre la seva parla i el nord-occidental del Principat, més fàcil és que identifiquin la seva parla amb l'etiqueta de català. A més, si les perceben com semblants, tindran la sensació que la seva llengua és "útil" per si una persona vol anar a Catalunya o tenir-hi relacions econòmiques. Per tant, aquesta similitud pot propiciar el manteniment de la transmissió. Si la parla és substancialment diferent, com passa amb el català de transició a l'aragonès, aquesta noció d'utilitat es perd i la llengua es relega a un únic àmbit: la gent del poble.

En definitiva, aquest treball ens explica la situació lingüística d'una família que ha canviat la seva llengua de la llar del català al castellà i quins factors sociolingüístics hi ha influït. L'entrevista també ha aportat prou dades per fer un retrat del panorama lingüístic de Sant Esteve de Llitera, retrat que resulta d'allò més interessant perquè sembla contradir les dades recollides en les enquestes de transmissió generacional del català a la Franja. D'això se'n dedueix que hi deu haver diversos factors socials que condicionen aquesta transmissió i que fan que no sigui homogènia dins el territori. Aquests factors s'hauran de tenir en compte si es vol protegir la riquesa de les diverses variants geolèctals.

Laia Escolà Sallán

10.3.21

² Aquestes prediccions s'han fet segons el relat de l'entrevistada. Caldria, en un futur, fer més entrevistes i contrastar-les entre elles per poder tenir una visió més acurada de la situació sociolingüística en aquesta localitat i vaticinar-ne un avenir més acurat.

Bibliografia

Boix-Fuster, Emili i Vila, F. Xavier (ed.). 1998. [*Sociolingüística de la llengua catalana*](#). Barcelona: Ariel Lingüística.

Montclús, Joaquim i Quintana, Artur «El català a l'Aragó»,1989. *Segon congrès Internacional de la Llengua Catalana, 1986*. València: Institut de Filologia Valenciana. Imatge de les fronteres lingüístiques a l'Aragó catalanòfoM:
[https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Frontera_ling%C3%BC%C3%ADstica_aragon%C3%A8s-catal%C3%A0_\(Montcl%C3%BAs_%26_Quintana,_1989\).png](https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Frontera_ling%C3%BC%C3%ADstica_aragon%C3%A8s-catal%C3%A0_(Montcl%C3%BAs_%26_Quintana,_1989).png) [Consultat 23-12-20]

Reyes Garreta, Anchel; Giralt, J; Gimeno Monterde, Chabier; Montañés Grado, Miguel; Moret, M. Teresa; Sistac, Ramon; Torrijos, Anna; Solé Camardons, Joan; Sorolla, Natxo. Coord: Direcció General de Política Lingüística i Natxo Sorolla (Xarxa CRUSCAT-IEC). «Els usos lingüístics a la Franja, 2014», [en línia], 2017. [Consulta: 22-12-2020]
http://www.lenguasdearagon.org/wp-content/uploads/2017/06/Usos_linguistics_Franja_2014.pdf

Sorolla, Natxo. «El català a la Franja. Any 2014». *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística*, [en línia], 2015, Núm. 57, p. 75-88,
<https://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/300746> [Consulta: 22-12-2020].

Índex

1. Introducció.....	8
1.1 El català a l'Aragó catalanòfon.....	8
1.2 El català a Sant Esteve de Llitera.....	9
2. Objectiu del treball.....	11
3. Metodologia.....	11
4. Dades recollides.....	13
4.1. Factors sociolingüístics més rellevants.....	17
4.2. Més punts d'interès.....	17
5. Previsions de futur.....	19
6. Conclusions.....	19
7. Bibliografia.....	20
Annex 1.....	21
Annex 2.....	22

1. Introducció

Un dels factors clau per a la supervivència d'una llengua és la transmissió intergeneracional. En altres paraules, és essencial que els pares decideixin de parlar en la seva llengua als fills. Ara bé, no totes les llengües tenen el mateix estatus ni les mateixes condicions d'ús, i aquests poden variar en les diverses àrees on una llengua és parlada. El català no n'és cap excepció. Aquests factors sociolingüístics afecten a la tria de la parla que es transmet a la següent generació.

1.1 El català a l'Aragó catalanòfon

L'Aragó catalanòfon, o Franja de Ponent, sempre s'ha caracteritzat per ser una àrea amb una diglòssia evident. Els catalanoparlants usen el català en l'àmbit familiar i amb la gent del poble que també el parla. Parlaran català amb els pares, amb els tiets, amb els amics catalanoparlants, a la botiga del poble, amb el cambrer que saben que parla català... però es dirigiran a una persona que acaben de conèixer i que saben que no és de la zona en castellà, parlaran amb tot el funcionariat amb castellà, ja siguin mestres, metges, etc. La política lingüística de l'Aragó no es caracteritza precisament per ser proteccionista amb les llengües minoritàries parlades en aquesta comunitat autònoma i, per tant, totes les gestions de l'administració seran en castellà. En altres paraules, en aquesta comunitat la llengua d'autenticitat és el català i la llengua d'anonimat és el castellà.

Amb tot, en les enquestes realitzades en les àrees catalanoparlants, l'Aragó catalanòfon sempre ha destacat per ser l'àrea catalanoparlant on més es transmet el català intergeneracionalment. Aquest fet s'ha relacionat amb la poca immigració característica de la zona. És a dir, en àrees on la majoria de gent té aquesta diglòssia català-castellà assumida i, per tant, la llengua de casa és el català, si no hi ha immigració que impliqui que un dels integrants només parla el castellà, la situació de bilingüisme diglòssic es mantindrà.

Cal destacar, però, que molts parlants d'aquesta àrea no identifiquen la seva parla com "català". De fet, segons enquestes fetes el 2014 (Sorolla, 2015), menys de la meitat de la població denomina la seva parla com a "català". Prefereixen dir que parlen fragatí, que

parlen com es parla a Tamarit o, en alguns casos utilitzen noms com xampurrejat³ o xapurriao. Aquesta preferència es deu, pel que hem observat, a la identitat lingüística. Saben que la seva parla s'assembla al català (en algunes zones més que en unes altres) però no la volen denominar com a tal perquè, per a ells, el català el parlen els catalans, i ells no són catalans, són aragonesos. Com més isoglosses divergeixin del català central i, per tant, ells percebin que la seva parla és més diferent de la seva idea de català, més forta sembla que pot ser aquesta tendència. Per la nostra experiència, és més comú que un parlant de Torrent de Cinca digui que parla català que un parlant de Sanui. Així doncs aquesta desvinculació de la comunitat de parla catalana fa que la comunitat de parlants per a cada parlar es redueixi a una petita àrea.

En aquest punt, també cal destacar que la semblança amb el català nord-occidental principatí pot desencadenar un sentiment “d'utilitat” de la parla local. Si consideres la teva parla com a “català” o com una parla molt semblant, aquesta similitud pot desencadenar que et sentis capacitada per anar a cursar uns estudis superiors en la teva llengua familiar o que puguis establir relacions comercials sense haver de canviar de codi. Quan un parlant percep que la seva parla s'allunya massa del seu prototip de català, pot perdre la noció que la seva llengua familiar sigui “útil” i, per tant, decantar-se pel castellà en tots els àmbits menys el familiar i, potser, a la llarga, substituir la llengua familiar catalana pel castellà.

1.2 El català a Sant Esteve de Llitera

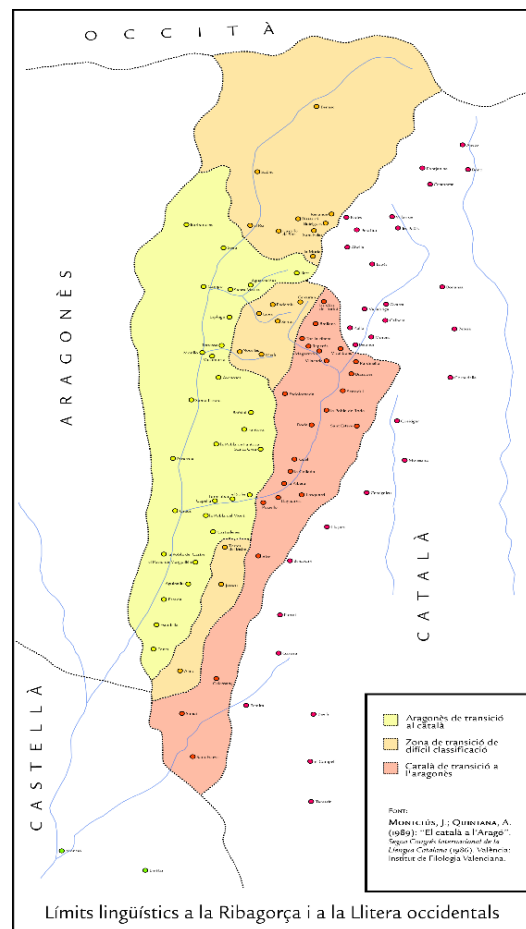
Sant Esteve de Llitera és el poble d'origen d'un dels integrants de la parella lingüísticament mixta que entrevistarem. És una d'aquestes àrees on els parlants de català perceben que el seu català, o la seva parla, difereix molt d'allò que senten a la televisió i que anomenen català. Parlen un subdialecte del català que anomenem català de transició a l'aragonès. Aquest dialecte comparteix moltes isoglosses, i molt vocabulari, amb el català, però també tenen isoglosses característiques de l'aragonès. Per mencionar-ne algunes, s'hi fa el tancament de la /a/ de final de mot a [ɛ], característica del català nord-occidental central; terra s'hi pronuncia [térɛ]. No es produeix el tancament de la <a> final trabada llatina etimològica i, per tant, el plural de casa és [kásas] i no [kázes], com

³ Segons l'enciclopèdia catalana, el significat de xamporrejar és “parlar enxampurradament. *Aquell noi xampurreja i no se l'entén gaire.*”
<https://www.enciclopedia.cat/ec-gdlc-e00143982.xml>

en català ribagorçà i en aragonès. En aquesta paraula tamé s’hi ha de tenir en compte que totes les fricatives s’hi pronuncien sordes, com en aragonès o en valencià meridional. També, com en català ribagorçà i aragonès, en grups consonàntics d’oclusiva o /f/ i /l/, la *el* es palatalitza i es pronuncia [ʎ], per tant, *clau* es pronunciaria [kʎaw]. L’últim tret que mencionarem és que aquesta varietat de català conté el fonema /θ/, també existent en altres parts de la Franja com al Matarranya, que neix del contacte entre /t/ i /s/ en català antic. Per tant, una seqüència com “no doneu cinc dits”, o “no done[ts] [ts]inc di[ts]” en català medieval, resultaria [no donéθ θíŋ díθ].

Ens trobem davant un parlar que és clarament diferent del català que sentim als mitjans i del nord-occidental més estès. A causa d’aquesta diferència tan tangible, tenint en compte el punt §1.1, és esperable que els parlants de català d’aquesta àrea percebin que la seva parla no és català, però que tampoc no és castellà. Sempre que hem preguntat, se’ns ha dit que a Sant Esteve es parla una llengua “entre català i castellà” i, per tant, separen la seva comunitat lingüística tant de la catalana com de la castellana. Prefereixen anomenar aquest parlat xamporrejat, pronunciat [tʃapureáw], o dir que paren “com a Sant Esteve” (i, de fet, mencionar-hi que aquest parlar és un subdialecte del català us pot dur a una discussió prou acalorada).

Aquesta diferència lingüística perceptible s’uneix al sentit d’identitat. Cada cultura o nació reivindica unes característiques intrínseques per defensar-ne la identitat pròpia. Per als irlandesos, per exemple, aquesta característica és la religió cristiana catòlica, que els diferencia dels britànics. Per als catalans, la nostra carta de triomf sempre ha estat la llengua: la nostra llengua ens caracteritza, ens diferencia, ens separa de la nació que viu al nostre costat, la castellana. S’utilitza la llengua com un identificador sociocultural, però els aragonesos catalanoparlants no són catalans. Per tant, utilitzen la mateixa carta,

la identificació sociocultural mitjançant la llengua, dient que no parlen català, sinó una llengua o un parlar propis de la seva zona. Així creen la seva pròpia identitat lingüística, separada de la catalana i de la castellana.

2. Objectiu del treball

Aquest treball intentarà analitzar els factors sociolingüístics que han afectat la tria de la llengua amb què una parella lingüísticament mixta ha parlat als fills. En una parella en la qual cada integrant parla una llengua diferent, quina es vol transmetre a la nova generació i per què? S'ha decidit de fer a una parella de l'Aragó catalanòfon perquè, en primer lloc, hi teníem un accés facilitat per la proximitat familiar i, en segon lloc, perquè hem pensat que la conceptualització de la llengua catalana i les seves condicions d'ús en aquesta àrea, diferenciades a les del Principat, fan interessant aquesta investigació.

En concret, la parella que hem seleccionat resideix a Sant Esteve de Llitera. La muller és nascuda allà i és parlant de català de transició a l'aragonès i castellà, bilingüe. El marit és de Binéfar i és castellanoparlant monolingüe. Les seves filles són castellanoparlants. S'investigaran els factors sociolingüístics determinants que van influir en la decisió de transmetre als fills el castellà i no el català

A més, a través de les explicacions de l'entrevistada intentarem fer un retrat de la situació de la llengua catalana en aquest poble i de predir si, segons que ella ens diu, el català propi de la zona té possibilitats de sobreviure o no. Som conscients que per a fer aquesta predicció ens caldrien més testimonis per contrastar la informació, però creiem que serà útil per a poder encarar-hi més treballs en un futur.

3. Metodologia

Per arribar a aquesta informació s'utilitzarà el mètode de l'entrevista semidirigida. Les preguntes se centraran en la llengua familiar dels dos integrants de la parella, en la llengua que parlen entre ells, la raó d'aquesta tria, la llengua que parlen als fills, la raó

d'aquesta tria, i els factors de fora de casa que marquen en quines llengües entraran en contacte els fills: la llengua majoritària al poble, la llengua de l'escola, etc.

Només hem entrevistat la muller. Volíem entrevistar tots dos integrants, però vam haver de fer l'entrevista telemàticament a causa de les limitacions de mobilitat instaurades el Nadal del 2020-2021 i no vam poder coincidir amb el marit. Un cop vam haver entrevistat la muller, vam veure que teníem tota la informació que necessitàvem i vam decidir de no fer-ne la contrapartida. Cal destacar que, com hem dit, l'entrevista es va fer amb una videotrucada, amb la qual cosa hi ha alguns fragments, pocs, intel·ligibles a causa de la connexió.

Per evitar que l'entrevistada se sentís incòmoda, hem decidit d'anomenar "xaporreo" el català de transició a l'aragonès durant l'entrevista, ja que és el terme que ella mateixa usa. L'entrevistada ha parlat majoritàriament català durant l'entrevista, però hi ha hagut algunes circumstàncies que han propiciat que utilitzés el castellà en alguns moments. Aquestes circumstàncies les analitzarem més endavant. L'entrevistadora també ha intentat, en la mesura que ha pogut, parlar català de transició a l'aragonès, però alguns trets del seu català (pallarès) afloren inconscientment.

Un cop feta l'entrevista, s'ha decidit transcriure-la intentant que l'escrit reflecteixi tant com es pugui la pronúncia del parlant. Per a aconseguir-ho, hem adaptat les grafies de l'alfabet català amb l'objectiu d'intentar representar tant com es pugui els sons del català de transició a l'aragonès. Els criteris que hem usat són:

- Adaptació de l'accentuació a la pronúncia.
- Oclusiva o [f] + <l> → oclusiva o [f] + <ll>
- Aas llatines trabades es mantenen /a/; no canvien a /e/. Per exemple, en els plurals.
- No hem marcat la pronunciació sorda de les fricatives perquè és sistemàtica. Només n'hem marcat un cas: [d̥ʒ] i [ʒ] del català del principat es pronuncien [tʃ] transcrit com <tx> per diferenciar-ho de <ja, jo, ju, ge, gi> que infiquen la pronúncia [χ].
- La grafia <z> serveix per indicar el so [θ].

Exemples:

anglès → ingllés

cases → casas

gent → txent

terra → terra

carreteres → carreteras

cinc → zinc

anar → anà

Sant Esteve → Sant Isteva

- Es fa sistemàticament la simplificació de grups consonàntics com en català del Principat. Hem transcrit només la consonant resultant d'aquest procés.
- Per a diferenciar els casos en els quals es pronuncia la <r> final dels que no, només hi hem inclòs la grafia en els que sí que es pronuncia. Només es pronuncia en els manlleus del castellà.
- Les [ɛ] provinents del tancament de /a/ en [ɛ] s'han transcrit com <a> tenint en compte que és un procés sistemàtic.
- Hem transcrit totes aquelles pronúncies vocàliques que difereixen de l'ortografia i que el sistema gràfic ens permet de representar, com ara el tancament de /e/ en [i] en síl·laba inicial en contacte amb una consonant palatal o alveolar.
- Hem utilitzat les grafies castellanques en els moments de canvi de codi.

Les intervencions de l'entrevistadora s'indiquen amb "L" i les de l'entrevistada amb "MJ". A partir de cert punt hi intervien també una de les seves filles ("A") i una de les seves netes ("M"). Per mantenir l'anonimat de les persones a qui es refereix l'entrevistada durant l'entrevista, es farà servir la inicial del seu nom i no se n'indicarà el cognom en cas que es mencioni.

A l'annex 1 es farà una fitxa amb la informació de l'entrevistada: inicials, edat, lloc de naixement, d'on eren els pares, professió, estudis... Un cop transcrita l'entrevista (annex 2), se'n classifica la informació obtinguda pels diversos factors sociolingüístics que hem mencionat anteriorment. No descartem d'afegir-ne si l'entrevistada ens parla d'alguns en què no havíem pensat. Després veiem quins factors són els més significatius per a la tria de la llengua transmesa en aquesta família i si es poden extrapolar més famílies de la mateixa àrea.

4. Dades recollides

MJPL és una dona de seixanta-dos anys de Sant Esteve de Llitera. Hi va néixer, hi va créixer i hi ha viscut tota la vida, exceptuant un any que va passar amb el seu marit a Binèfar, la ciutat del costat, després de casar-se. Més tard, per raons familiars i de feina, van decidir d'anar a viure al poble.

Ve d'una família d'agricultors. Quan ella era petita, a casa hi vivien els seus avis paterns, els seus pares i ella. Eren cinc a casa. Tots eren nascuts al mateix poble i tots ells parlaven català de transició a l'aragonès, la llengua que li van ensenyar.

Quant a la classe social, ella es considera de classe mitjana. És necessari remarcar, però, que si bé a les ciutats grans catalanes la classe social és molt rellevant per a intuir quina llengua es parla a la llar, als pobles petits no ho és tant. Els factors que sembla que més hi imperen són la llengua dels pares i el nivell d'arrelament de la regla d'acomodació al castellà: la tendència inconscient a donar prioritat al castellà, com veurem a continuació. Aquesta regla s'aplicaria, per exemple, en el cas que en un grup de cinc amics hi hagués quatre catalanoparlants i un castellanoparlant que entén el català i per la presència d'aquest castellanoparlant tot el grup canviés de codi i adoptés el castellà.

Recorda que quan era petita aquest dialecte del català era el que més es parlava al poble. Gairebé tota la gent gran i la de mitjana edat el parlaven. Quan anaven a les botigues del poble parlaven català perquè era la llengua dels qui les regentaven. Però en la gent jove hi començava a haver un canvi. Ella tenia amics amb qui parlava català i amics amb qui parlava castellà. Comenta que els pares d'alguns dels seus amics castellanoparlants també eren de Sant Esteve, però no els ensenyaven el català. Amb aquests amics hi regia la regla d'acomodació al castellà: com que ella sabia que no parlaven el català de transició a l'aragonès, els parlava en castellà, independentment de si podien entendre'l o no.

Ara bé, quan era petita hi havia un àmbit en el qual el català no tenia cabuda: l'escola. Explica que totes les classes eren en castellà, i l'única vegada que podien sentir-hi el català de transició a l'aragonès era si el professor o professora era del poble i se li escapava alguna paraula en aquesta parla. I al pati regia la mateixa regla d'acomodació al castellà que al carrer: quan una persona tenia de primera llengua el castellà, se li parlava en castellà, independentment de si entenia el català o no.

Va conèixer el seu marit quan treballava a la foneria de Binèfar. Ell és castellanoparlant, i amb ell va aplicar la regla d'acomodació al castellà. Quan van tenir fills, dues filles, com que amb el marit parlava castellà, amb elles també hi va parlar. I així la llengua de casa es va subdividir: ella parlava català amb els seus pares i castellà amb el seu marit i les seves filles. Ens diu que no van haver de decidir res, que tot va succeir de manera natural. També enraonava en català amb els seus tiets, però ells van decidir parlar

castellà als fills, així que amb els cosins ho feia en castellà. Una de les seves filles ara ja té dues nenes, les seves netes, amb qui parla en castellà perquè és la llengua que els seus pares els han transmès. Avui dia, com que els seus pares ja no hi són, a casa gairebé només se sent castellà.

En un moment de l'entrevista apareixen la seva filla i la seva neta i som testimonis d'una situació que causa un canvi de codi en l'entrevistada. Quan es dirigeix a nosaltres, ens parla en català, mentre que quan parla a la filla i a la neta, ho fa en castellà. En un punt de l'entrevista en el qual hi ha la filla present, l'entrevistada ens diu que creu que una mica sí que parlava als fills en català, però la filla ho nega. Ens explica que ella a casa sentia el català i el parlava amb la seva àvia, però que la seva mare mai no el parlava ni amb ella ni amb sa germana.

Un altre moment en què observem una alternança de codi és quan l'entrevistada ens explica converses que ha tingut amb anterioritat. Quan reproduïx una conversa que va tenir en castellà, utilitza el castellà; i quan en reproduïx una que va tenir en català utilitza majoritàriament el castellà i alguns cops el català. Ho veiem quan reproduïx converses que ha mantingut amb més gent del poble amb qui sabem que parla català: alguns cops manté el català i uns altres canvia al castellà. Això podria respondre a la concepció d'aquest codi anònim en castellà: si tendim a reproduir les paraules de qualsevol persona en castellà (llengua anònima), aquest hàbit pot acabar ocupant també les reproduccions de les converses originàriament en català.

Amb la gent del seu entorn parla tant català com castellà. És destacable el fet que anys enrere al seu cercle parlava més català que ara. Explica que aquests darrers anys hi ha hagut bastanta gent de més de cinquanta anys que s'ha mudat al poble per fugir de les grans urbs. Aquesta gent o bé són castellanoparlants o bé són catalanoparlants del Principat, amb la qual cosa no parlen català de transició a l'aragonès. Per això ambdós grups es comuniquen amb els locals en castellà. Fent comptes, de les cinc amigues amb qui es veu més, només parla català de transició a l'aragonès amb una. A la resta els parla en castellà.

Ens indica també a la seva generació ha incrementat el nombre de parelles lingüísticament mixtes al poble, fet que relaciona amb l'augment de mobilitat que es va donar a partir de llavors. Ens explica que la gent més gran que ella sempre havien fet vida al poble. Eren agricultors i, si no era per comprar i poca cosa més, no en sortien. En

canvi, a ella ja li va tocar anar a estudiar i a treballar a Binèfar, ciutat bastant castellanitzada, i les seves filles ja hi van poder sortir de festa quan eren més joves. Aquesta facilitació de la mobilitat es va traduir en el contacte de famílies catalanoparlants amb famílies castellanoparlants. Mentre que a la generació dels avis tothom es casava dins del mateix poble i, per tant, tots o la gran majoria eren catalanoparlants i, per tant, gairebé tots transmetien el català a casa, la generació dels fills i els nets ha tingut contacte fora del poble i n'ha sorgit un nombre més elevat de parelles lingüísticament mixtes. Tenint en compte la regla d'acomodació al castellà, això implica l'entrada del castellà a la família i, en molts casos, com el que expliquem ara, la substitució del català.

L'escolarització de les filles també va ser en castellà, i també ho està sent la de les netes. En algunes poblacions de l'Aragó catalanòfon es pot estudiar català com una optativa als instituts i a les escoles d'educació primària, però aquest no és el cas a Sant Esteve. Només hi ha una escola primària, on no s'ofereix el català, i els joves han d'anar a Binèfar a cursar l'educació secundària, on tampoc no s'ofereix. Ens diu que si algun dels seus professors fossin del poble, potser hi sentirien una mica de català, però que són tots castellanoparlants. A més, cal remarcar que les generacions més joves d'aquesta àrea parlen molt més castellà que les generacions anteriors, sigui perquè els seus pares són parelles mixtes que han prioritzat el castellà, sigui perquè els dos membres són castellanoparlants. Remarca el fet que qui parla català de transició a l'aragonès al poble és la gent de mitjana edat o més gran que no se n'ha mogut. Amb tot, encara se sent bastant de català al poble perquè hi ha més gent gran vivint-hi que gent jove, i la gent gran d'allà de sempre es comunica en català entre ells.

Quant a l'ús personal, escriu les anotacions quan són només per a ella mateixa en català de transició a l'aragonès "a la seva manera" perquè, com hem mencionat anteriorment, en la seva escolarització no va ser en català. Quan les han de llegir més membres de la família, ho fa en castellà. Ens explica que si no ho fa així, la seva filla gran es queixa que ho ha escrit "molt malament".

A les netes els llegeixen contes, tots en castellà. Si bé podem trobar contes escrits en alguns subdialectes del català, com ara en pallarès o en tortosí, no n'hi ha escrits en català de transició a l'aragonès.

Tant les seves filles com les seves netes van començar a parlar en castellà. Ens comenta que no creu que les filles aprenguin el seu dialecte del català ara que ja són grans, però que li agradaria que les netes l'aprenguessin perquè així s'evitaria que es perdés.

Ella, encara que entén i parla tant el català de transició a l'aragonès com el castellà a la perfecció, se sent més còmoda quan enraona amb català. Sent aquest dialecte com el seu, el de sempre, el de casa. Quant a la identitat lingüística, ens comenta que ella sí que se sent més lligada al poble pel fet de parlar la llengua característica de la zona, però que no és necessari parlar-la per ser-ne plenament. Moltes famílies “del poble de tota la vida” han tallat la transmissió del català a les generacions joves, però no per això els seus fills i nets que hi han nascut i crescut es deixen de considerar “del poble”. De fet, l'entrevistada anomena “castellans” als parlants monolingües de castellà que no són del poble, “catalans” als que tenen com a primera llengua el català del principat i hi hagin nascut, i la “gent de Sant Esteve” són aquells qui, parlin o no català de transició a l'aragonès, tenen família del poble, hi han nascut i hi han crescut. Per tant, estableix tres identitats.

4.1. Factors sociolingüístics més rellevants

Un cop recopilada la informació, veiem que l'entrevistada ens dibuixa una imatge bastant clara. Les generacions anteriors a la seva parlaven més català en el seu dia a dia perquè no hi havia tant contacte amb castellanoparlants. Ara, el contacte directe amb aquesta llengua ha augmentat dràsticament. A més, s'ha de tenir en compte que la llengua a la qual es dona prioritat és el castellà. A l'administració, als mitjans de comunicació i a l'escola (i en tots els àmbits formals) l'única llengua de comunicació és el castellà, fet que marca un precedent i un model: el castellà és la llengua útil, la llengua prioritària. Per tant, en les situacions que es pugui usar tant el català com el castellà, s'usarà el castellà, fins i tot en l'àmbit familiar. Aquestes són, doncs, les causes que en aquesta família s'hagi deixat de transmetre el català.

Hem de destacar també que la identitat lingüística en aquesta zona no depèn de la llengua que parli la persona, segons la nostra entrevistada. Sí que parlar el català de transició a l'aragonès pot fer-te sentir més lligat “a la terra”, però no és una condició *sine qua non*. Per tant, la raó d'identitat no té prou força per lluitar contra la resta de

factors sociolingüístics. A més, es tracta d'una comunitat que, en general, no se sent part de la comunitat sociolingüística catalana, cosa que dificulta encara més que el català en transició a l'aragonès adquireixi cap prestigi social.

4.2. Més punts d'interès

Un cop fet un repàs als factors sociolingüístics que han afectat aquesta parella, voldríem fer menció a dues qüestions que han aparegut en l'entrevista i que hem considerat rellevants. En primer lloc, cal comentar la percepció de la parla del poble com a monolítica, és a dir, que només n'hi ha una i que no admet variació. Quan la filla de l'entrevistada apareix, intenta parlar una mica en català de transició a l'aragonès, i hi ha alguns trets que li costen. En concret, sa mare la corregeix ferventment en la pronúncia de les ee obertes. La filla té com a primera llengua el castellà, llengua que no diferencia [e] i [ɛ], i que no tanca les /a/ finals en síl·laba oberta en [ɛ], així que és lògic que sigui una pronúncia que se li resisteixi. Aquest hàbit per a la correcció ens indica que l'entrevistada és plenament conscient de la llengua que parla i que en té un prototip, el qual considera l'únic vàlid.

A més, se'ns mencionen alguns casos de gent que ha passat temps fora del poble i, per tant, ha variat una mica la seva parla. Per a l'entrevistada, aquestes persones ja no parlen totalment "com a Sant Esteve". Deduïm doncs, que per a l'entrevistada existeix només una parla del poble, que és l'única vàlida i correcta i que no admet variació. Aquesta idealització de la parla no es correspon a cap realitat, perquè cada individu té el seu propi idiolecte i les llengües no són entitats fossilitzades, sinó que canvien i evolucionen amb el temps. Ara bé, aquesta idealització denota estima i vinculació amb aquesta parla. Ens menciona diverses vegades durant l'entrevista que no vol que aquest dialecte es perdi. De fet, en cert punt de l'entrevista diu a la neta que a partir d'aquell moment li parlarà en el parlar de la zona perquè l'apregui.

En segon lloc, l'entrevistada menciona el cas dels seus cosins, el qual resulta d'allò més interessant. Es tracta d'una família del mateix poble amb pare i mare catalanoparlants que van decidir de parlar als fills en castellà. Avui dia, la filla gran l'ha après a parlar una mica, però no amb la fluïdesa dels pares. El fill petit en sap el vocabulari i l'entén, però parla sempre en castellà. El fet que va conduir als pares a prendre la decisió de

canviar la llengua a la llar va ser que un professor els va aconsellar que a casa els parlessin en castellà perquè pensaven que el bilingüisme retardava i dificultava l'aprenentatge del castellà, llengua a la qual es dona prioritat. Es tracta, doncs, d'un exemple d'una parella catalanoparlant que pren la decisió de canviar la llengua familiar. També ens menciona una altra cosina, també amb els dos pares catalanoparlants, que no parla català. Deduïm, doncs, que el fet de ser una parella lingüísticament mixta no és l'únic factor que desemboca en el canvi de llengua familiar en aquesta àrea de parla catalana.

5. Previsions de futur

En veient que l'entrevistada ens ha donat informació sobre la situació lingüística actual del poble, hem cregut convenient d'escriure aquest apartat. Més endavant, amb més entrevistes, es podran contrastar i precisar més les prediccions.

L'entrevistada ha notat un canvi generacional pronunciat en la llengua majoritària al poble: la gent gran parla català, però hi ha poca gent de menys de quaranta anys que el parli. Moltes famílies del poble han adoptat el castellà per diverses raons com a llengua familiar. En veient que no hi ha cap tipus de suport de l'administració per a preservar el català de transició a l'aragonès, tot el pes de la pervivència d'aquest dialecte recau en el fet que els avis i els pocs pares que el parlen decideixin de transmetre'l als nets.

Aquesta decisió, però, és una lluita a contracorrent. La nova generació es troba immersa en un món castellanoparlant. La primera llengua d'aquesta nova generació és el castellà, i per als avis i pares parlar-los en català implica ser conscients de la regla d'acomodació al castellà que regeix la comunitat lingüística i fer un esforç per anar-hi en contra. A més, és difícil que aquestes noves generacions mantinguin la llengua que parlen els avis a la llarga si no tenen una comunitat amb qui parlar-la. És per això que creiem que, a no ser que hi hagi un detonant que imposi un canvi, a cada generació hi haurà menys parlants de català fins que aquesta varietat acabi desapareixent.

6. Conclusions

Ens trobem davant d'una parella lingüísticament mixta en una àrea on la regla d'acomodació al castellà és imperant. El castellà és la llengua amb més poder: és en l'educació, en l'administració, a la televisió... mentre que el català de transició a l'aragonès és la llengua "de sempre". L'habitus lingüístic d'usar el castellà amb aquelles persones que no parlen català, encara que l'entenguin, ha estat el factor determinant que ha canviat la llengua d'aquesta família: han passat de ser una família completament catalanoparlant a relacionar-se gairebé únicament en castellà.

El fet que administrativament el català no tingui cap mena d'estatus és també molt rellevant. A l'Aragó catalanòfon l'únic àmbit en què el català és "útil" és a casa, i només si allà la llengua predominant és el català. L'escola, les gestions administratives, els metges, els supermercats... tot allò fora de la bombolla de la llar es mou en castellà, així que els catalanoparlants només el parlen amb els familiars i els veïns que també són catalanoparlants, i els castellanoparlants no tenen cap pressió per a aprendre'l.

Per últim, determinem que la identitat lingüística també és un factor clau. Sí que és cert que relacionen el català de transició a l'aragonès a la llengua patrimonial, a la llengua de la zona, però no la caracteritzen com un requisit indispensable per a considerar-se plenament de la zona o del poble. El factor que regeix és d'on és la família, on ha nascut i on ha crescut la persona. La llengua es considera un afegit.

Creiem, doncs, que aquests tres factors són els que més han pesat per a aquesta parella a l'hora de transmetre una llengua als seus fills: la regla d'acomodació al castellà, que el castellà sigui la llengua majoritària fora de casa i que no s'identifiqui la llengua com un indispensable per a la identificació sociocultural.

És rellevant contrastar aquest testimoni amb les dades recollides a les enquestes de transmissió generacional a la Franja, perquè són totalment contradictòries. Hem d'assumir que la transmissió del català intergeneracionalment no hi és homogènia. S'haurien de fer estudis per veure quins factors són els que propicien que en algunes àrees el català es transmeti gairebé en totes les famílies i en les altres estigui desapareixent. Creiem que un en podria ser la proximitat lingüística entre el català nord-occidental de la Franja i el nord-occidental del Principat. Com més distància percebin els parlants que hi ha, més tendència hi pot haver a abandonar el seu català, ja que se sentiran més distanciats de la comunitat lingüística catalana.

7. Bibliografia

Boix-Fuster, Emili i Vila, F. Xavier (ed.). 1998. [*Sociolingüística de la llengua catalana*](#). Barcelona: Ariel Lingüística.

Montclús, Joaquim i Quintana, Artur «El català a l'Aragó»,1989. *Segon congrès Internacional de la Llengua Catalana, 1986*. València: Institut de Filologia Valenciana. Imatge de les fronteres lingüístiques a l'Aragó catalanòfoM:
[https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Frontera_ling%C3%BC%C3%ADstica_aragon%C3%A8s-catal%C3%A0_\(Montcl%C3%BA_s_%26_Quintana,_1989\).png](https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Frontera_ling%C3%BC%C3%ADstica_aragon%C3%A8s-catal%C3%A0_(Montcl%C3%BA_s_%26_Quintana,_1989).png) [Consultat 23-12-20]

Reyes Garreta, Anchel; Giralt, J; Gimeno Monterde, Chabier; Montañés Grado, Miguel; Moret, M. Teresa; Sistac, Ramon; Torrijos, Anna; Solé Camardons, Joan; Sorolla, Natxo. Coord: Direcció General de Política Lingüística i Natxo Sorolla (Xarxa CRUSCAT-IEC). «Els usos lingüístics a la Franja, 2014», [en línia], 2017. [Consulta: 22-12-2020]
http://www.lenguasdearagon.org/wp-content/uploads/2017/06/Usos_linguistics_Franja_2014.pdf

Sorolla, Natxo. «El català a la Franja. Any 2014». *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística*, [en línia], 2015, Núm. 57, p. 75-88,
<https://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/300746> [Consulta: 22-12-2020].

Annex 1

Fitxa de l'entrevistada

Data de l'entrevista: 26.1.20

Sigla de l'entrevistada: MJPL

Dona.

1. Llengua primera: Català de transició a l'aragonès.
2. Llengua més habitual: Castellà.
3. Competència oral: Català i castellà.
4. Edat: 62 anys.
5. Ofici: Grangera i mestressa de casa.
6. Lloc de naixement: Sant Esteve de Llitera.
7. Anys de residència a l'Aragó catalanòfon: 62 anys.
8. Edat i sexe dels fills: Dues filles. Una de 40 anys i l'altra de 35.
9. Edat i sexe dels nets: Dues netes. Una de 8 anys i l'altra de 4.
10. Llengua que parla als fills: Castellà.
11. Llengua que parla als nets: Castellà.
12. Llengua de relació de la parella: Castellà.
13. Tipus de llengua de l'escola (netes): tot es fa en castellà.
14. Persona entrevistada: M***** J**** P***** L*****.
15. Telèfon de contacte: 6*****
16. Llengua usada entre els fills: Castellà.
17. Localitat i barri de residència: Sant Esteve de Llitera.
18. Classe social: Mitjana.

Annex 2

Entrevista MJPL

L: Vale, pos t'axplico una miqueta.

MJ: A vere, sí.

L: És lo que te vai comentà ahí. Que simplement, pos per txarrà una miqueta que si se pre... si se preserva el txaporreat, que a les famílies, als fills, si se'ls hi parla i tal... am les parelles que són una que parla castellano i l'altra que parla alguna... txaporreat. I vai pensà am tu. I axí.

MJ: Oi, oi, oi.

L: [Riu]

MJ: No sé coma saldrà això.

L: Molt bé saldrà. Ben bé. Ia veràs.

MJ: I què faràs? Coma preguntas?

L: Sí io te faré preguntes i astaré gravant el àudio, només l'àudio, la cara m'és igual.

MJ: Vale.

L: I després transcriuré l'antrevista. Escrivint.

MJ: Vale.

L: I després faré una anàlisi i... ascriuré el treball, el treball. I ia astà.

MJ: Vale.

L: Són preguntas fàcils, eh, que no són aquí complicadas. Que nya txent que...

MJ: No me poses guaires... guaires preguntas complicadas!

L: No, home no, són de tu, de la teua vida, ia astà. Si no les sas tu no les sap ningú!

[Riu]

MJ: Eh?

L: Que si no les sas tu, no les sabrà ningú.

MJ: Bueno, a vere... a vere si me surt bè, que quiero que me sallga bè.

L: Segur que te surtirà perfecto. Perfecto, surtirà.

MJ: Bueno. Venga pues.

E. Vale. La primera és molt fàcil! [Riu] Auon vas néixe?

MJ: Auon...?

L: Ai! La connexió!

MJ: Eh? L?

L: Que se m'ha tallat la connexió. Me sints?

MJ: Ah. Ara sí!

L: Vale.

MJ: Te m'has quedat a mitat de palabra.

L: Vale, pos repito. A... que auon vas néixe.

MJ: Io vai nàixe a Sant Isteva de Litera.

L: Mmm. [Assenteix]

MJ: En septiembre de mil novecientos zinquenta-i-vuit.

L: Mil nou-cents cinquanta-i-vuit. Vale. I com descriuries la teua família?

MJ: Coma? És que se talla, L.

L: Se me talla? Jupé. Pos en teoria tenim bona connexió astí. Ai... jo. A vere.

MJ: Ara! Ara pareix que te sinto milló arragonà!

L: Sí? Vale.

MJ: Sí, ara pareix que milló.

L: Vale, perfecto. Am... I com descriuries la teua família?

MJ: Pos la meua família la descriuria que és una família d'agricultós, de poble i... bueno, io me vai crià aquí al poble tamè... pero són treballadós de, de... al camp. Al campo. Agricultura.

E. Mmm... [Assenteix] Molt bé. I...

MJ: Sí, agricultura i treballadora de del... del campo. De defora, aquí se diu de defora.

L: De defora as diu?

MJ: De defora.

L: Ah, e verdà. L'havia sintit io, sí. Sí, sí. Iaia també lo... també ho diu. I auon van néixe tons pares?

MJ: Els meus... Los mios pares van nàixe aquí a Sant Isteva.

L: Vale.

MJ: Los dos són fillos de aquí i els seus pares tamè èvan fillos de Sant Isteva.

L: Pos... sabies que si algun dia s'hagués de fer un astudi dialectal siríes perfecta?

MJ: Ah sí? L'arragonà de Sant Isteva... io sempre l'arragono siempre. En papà i mamà siempre arragonava així.

L: Què guai.

MJ: En JM no, perquè coma ell no el sap arragonà pos ia... i en A tapoc i P.

L: Ia... pos quan se fas astudios dialectals sempre se busca txent que sus pares també sigan del mateix puesto. I que los pares de los pares tamé.

MJ: Ah mira, pos aquí sall... som així. Els meus iaies èvan ia de Sant Isteva tanto del pa... de la meua mare coma tamè del pare, els meus iaies.

L: I llavòs... em... tons pares també se dedicaven a la terra?

MJ: Sí. Els meus iaies se van dedicà a la terra tan... igual de la meua mare que del meu pare. I lo meu pare va anà a la terra i la meua mare pos defora quan eva que févan remolatxa, févan... pos normalment la remolatxa, las amellas, las olivas...

L: Vale.

MJ: Sempre anàvam a ajudà-lis.

L: I quanta txent vivia a casa tons pares quan tu eres més petita?

MJ: Quan io vai nàixe vivíam los pares de la meu... de lo meu pare, la... lo meu pare, la meua mare i io. Zinc.

L: Vale. Uf, Déu n'hi do! I llavòs a casa se parlava txaporreat?

MJ: Sí, vai aprendre perquè els meus... els meus pares ia arragonàvan així atxporreat. No s'arragonava una altra llengua aquí. Sin embargo quan eva d'anà al cole o a la guarderia

pos allí sí que arragonàvan en castellano. Pero aquí a casa siempre siempre hem arragonat txapurreao, que divan.

L: I llavòs quan tu evas més petita, amb tota la família arragonàveu txaporreat?

MJ: Sí, casi siempre a toz los de la família. I als meus amigos arragonàvam txapurreao. Nyavia algunos que no sabian txa... èvan los pares igual de Sant Isteva pero no lis ensenyavan.

L: Vale com a... com a...

MJ: I una cosa molt curiosa, perquè per ejemplo io arragonava en tres o quatre que arragonàvan en txapurreao i nyavia dos que no arragonàvan en txapurreao. I fija-te si la persona e inteligente que quan anavam a arragonà a la persona que arragonava en txapurreao arragonavas en txapurreao, pero quan te dirigivas a l'altra persona arragonavas en castellano.

L: Que e lo que passava tamé en tio, no? Que no l'ha arragonat mai.

MJ: Tamè, pos igual, caro. Io por ejemplo en la tia, en la teua iaia arragono com en... a Sant Isteva. Txapurreao. Pero si está MÁ io me dirijo a ell i arragono en castellano. Pero io és que això ia sall... no sé... la persona ia quan te miras a uno coma sas que ia no arragona, pues el... el mateix... no sé si e... no sé si e el cap o la inteligència o el que sigue. Te dirijes a ell i ia te dirijes en castellano. I sin embargo MÁ i tu mare... por ejemplo los dos èvan de Sant Isteva tanto los pares coma els iaies. No sé per qué no lis van ensenyà el castella... oi, el txapurreao.

L: Iaia diu que pa que no se confundiessen a classe, pero... no sé.

MJ: Bueno, pero... pero nya molta txent que ha sacat molts carreras i... que són castellanos i... han feit... arragónan coma aquí pero han feit carreras. Io por ejemplo mi prima An pos ella... fija-te, los dos pares èvan de Sant Isteva, los iaies, toz. I ia no arragona coma aquí.

L: Mi mare io crec que l'ha après... [...] io crec que mi mare l'ha après d'una mica més gran. Que l'ha intentat.

MJ: Pero claro, sas lo que passa? Que encà que l'intentes, el, el... la palabra, ixo deje, ixo que ia aprens de txicorrina no el tiens igual. Dius la palabra pero el deje... no sé, la manera d'azentuà, de di las palabras, no... sallan un poco coma malsonantes.

L: A mi me passa.

MJ: Passa això, eh?

L: Sí. Io l'intento pero no me surt igual.

MJ: Aprendre de petita. Quan ez txiqueta. Veus, io ara digo petita, coma sé que tu arragonas en català, te digo petita. Aquí diuen quan uno e txiquet. Aquí diuen quan uno e txiquet.

L: Txiquet. Sí.

MJ: Pos a la vegada arragonas eh... t'ensenyen ia així. Claro, a la guarderia no te n'ensenyen. T'ensenyavan en castellano pero coma a casa sentivas arragonà els iaies i als pares, pos la verda que azò se't quedava un poco al cap i arragonavas així en ells.

L: Claro.

MJ: Tu el sintes a casa.

L: Claro. Ah... i des d'aleshores a casa as parla alguna altra llengua? Hi ha hagut algun canvi?

MJ: Sí, claro. Quan io me vai casà, pos estava JM. Eva castellano, eva de... bueno, castellano tampoc eva, perquè a Binèfar tamè nya un altro... coma te diré io... nya un altro dialecto, que segun qué palabras... s'arragona molto castellano pero por ejemplo diuen "Vai nino!", eh... "Quieres decir?" Sas, així un poco. Pos des de que me vai casà io a... a casa, eh... mamà ia no arragonava en ell en... en txapurreao. Arragonava en castellano. Io tamè li arragonava castellano.

L: Era més fàcil, suposo.

MJ: I io quan vai tindre la meua filla pos... ia el vam fe castellano, después A se'n va a Barzelona, va fe català, pero, claro, sí que hem canviat un poco. Perquè ia no se sint... aquí a casa ia no arragono mai ara txapurreao.

L: Ia... [...]

MJ: En mamà sí que arragonaba, pero ara no.

L: A mi m'haguera fet molta ilusió... m'haguessa fet molta il·lusió aprendre'n també. Pero claro...

MJ: Sí?

L: Sí, a mi sí, a mi m'hagués... m'haguera agradat molt.

MJ: Pero mira, por ejemplo, aquí nya un txapurreao, a Peralta nya un altro... a Tamarit...
[Estornuda]

L: Salut!

MJ: A Tamarit un altro... sas? Són txapurreaos que no... io crego que en cada llugà pos... io crego que algunas palabras potxé són igual, pero no se pronuncian igual. Sas? Aquí por ejemplo el... el botijo. Aquí li diuen el txarrò.

L: Sí.

MJ: A Peralta por ejemplo li diuen el txarrò... el txarró! Sas coma...

L: Más cerrada. Txarró.

MJ: Txarró. I aquí txarrò. Sí, el txarrò. I moltas cosas.

L: A puestos diferentes.

MJ: I al [...] li diuen... ara no m'acordo de coma li diuen. Que nya vegadas que pensava [...] que pareixen molto a... a... al català, pero e de la manera que se pronunzian, sas? Io escriure no sé coma se deuen d'escriure, pero... claro, deuen de ser diferentes d'escriure, català... el de Sant Isteva quan l'arragonas se pareixen moltas palabras a... el pinte. Por ejemplo, aquí el pinte e pa pentinà-te.

L: Pa pentinà-te. Sí.

MJ: El pinte. I tu coma el dius?

L: Pinte.

MJ: Coma el dius el pinte?

L: El pinte.

MJ: Pinte.

L: Sí.

MJ: El pinte. Porta-me el pinte, que te pentinaré.

L: Sí.

MJ: Sas? Algunas palabras sí, pero e... porta-me... o e el pinte, pero nya algunas cosas que... tamè... no sé... las espartenyas. Tu tamè dius las espartenyas.

L: Aspartenyas, digo.

MJ: Aspartenyas, veus, tu dius aspartenyas, io aquí espartenyas.

L: Sí.

MJ: E un... un poco entre català i castellano, algun dialecto que...

L: I tamé aragonés. Io hai llitxit...

MJ: Així coma diferente.

L: I tamé cap a l'aragonés. Io hai llitxit així cosas de l'aragonés i tamé se hi assembla bastant, eh. Crec que està allà entremig de tot. Sí, sí.

MJ: E verdà.

L: És que és molt curioso, eh.

MJ: A io m'agrada. Io hai llitxit, por ejemplo, així los llibres de... aquí sas que... qui hi feva molto? Van fe un llibre de las palabras aragonesas.

L: JG?

MJ: Eva un mozet que va fe un... Sí.

L: Sí. El conec, el conec. El conixo.

MJ: El coneixes?

L: Sí, me'l va presentà mi mare. [...] Pa la festa maió de fa dos ans, me'l va presentà.

MJ: Sí.

L: Sí, sí.

MJ: Sí.

L: I me he astat miran conferènzias i tot. Sí, sí.

MJ: Sí, perquè un dia li vai preguntà a la seua dona digo que no... "Que no sube el J?" "No, que se ha ido de viaje que tenia que hacer unas conferencias"... eh... bueno, que

segú que ha feit dos o tres llibres [...] i anava a fe... no sé si me va di a la universidad, bueno [...] sé que me va di que no estava que havia anat a fe unas txarlas. Sobre els llibres, sobre els dialectos.

L: Sí, és que està a Zaragoza, a la universidad. Sí, sí. És importante el J. Sí, sí. Am... i quan erets petita, llavors tu te relacionavas en los amigos según si parlavan txapurreao o si parlavan castellano.

MJ: No, no, mos relacionavam en toz.

L: No, digo de hablar-lo de... d'arragonar-lo.

MJ: D'arragonar-lo? Pos arragonàvam... no. Io me relacionava en toz, pero claro, el que eva castellano arragonava casellano. [...] Io tingo una prima que e An que éram amigas de tota la vida que no sap arragonà, arragonà el txapurreao. I a la vegada pos io li diva "An, trae esto". I nyaveva dos nenas u tres que també èvan molt amigas mias i diva "Eh, me vos portà això?" Distintament tu ia... te relacionavas igual pero la manera de parlà eva diferente.

L: Sí. Fevas un canvi de txip.

MJ: Caro. Sí, fevas com a... fevas el mateix... [...] no me mirava io. Nyaveva vegadas que diva... me contestava a uno i io li contestava coma a Sant Isteva perquè io... en el meu pensament coma nyaveva vegadas que me preguntavan cosas, io sabeva que ixo tamè arragonava coma txapurreao. Sin embargo, l'altra, mi prima diva "Dame esto y lo otro" i coma io ia sabeva que no... i me preguntava en castellano, instintament el txip io contestava en castellano pero relacionamos nos relacionavam igual. No per arragonà diferent fevas distinzions de res.

L: No, claro. És que no s'ha de fe, no. Ah, i a l'escuela?

MJ: Pos a l'escuela normalment s'arragonava allí siempre en castellano. A l'ascuela sempre hem arragonat en castellano. Ara, quan sallibas... sallebas al recreo, pos a la vegada pos arragonàvam ia te digo, coma te digo ara, pos el que sabeva arragonà te preguntava ia en cast... oi, en txapurreao, i el que no, pos te preguntava en castellano. Pero a la escuela siempre arragonàvam en castellano.

L: Hm.

MJ: Eh... se arragonava més a casa, al carrè, quan anavas a la tienda, que normalment eva txent de Sant Isteva, eva vella ia i arragonava ia en castellano... oi, en txapurreao. A la vegada pos tu arragonavas el txapurreao. Sas?

L: Sí. Am... i la txent com la descriuries?

MJ: Pero, de manera de parlà?

L: La txent, de si són d'aquí de sempre, de si se dedican més a una cosa o a l'altra...

MJ: Pos mira, la txent de Sant Isteva normalment són txent que se dedican a l'agricultura. Antes nyavia una panaderia perquè normalment siempre la teníam a casa, teníam les gallinas, teníam algunos tozinos i después normalment casi todas las casas se dedicavan a... a anà a defora. Que allí és quan anaven en... teníam tractós, teníam cavalls, altres teníam un tractoret petit... i anàvan a treballà a defora. Févan remolatxa, févan panizo... févan... esto... el bllat, févan el ordi, pero normalment aquí lo que més se feva antigament eva remolatxa. I quan van sacà la remolatxa pos ia... Això en el regadío. I después quan se van sacà la remolatxa que e... la llevàvam a Monzó, io m'acordo quan eva txiqueta, papà en el tractó, févan... nava la meua iaia Juaquineta, mamà, tu iaio, Josè i el meu pare anàvan en el tractó i anàvan a... eva... e una remolatxa i anàvan a... a sacà-la de la terra, la posàvan al tractor i después la llevàvan a Monzó. Quan se'n va... se'n va anà l'azucarera que nya una azucarera a Monzó, pos a la vegada se van posà més que res a posà... mm... panizo.

L: Vale.

MJ: Que el panizo e... I después el secano pues normalment siempre se... se posava pues o bllat o ordi, que se diu aquí. Bllat o ordi.

L: Sí.

MJ: I ia està. Aquí normalment som txent de... normalment antes... que nyavia alguno, pero la maioria txent de Sant Isteva antigament èvan toz, casi toz del poble u alrederó. De Binefa, o d'Azanui, sas. Més que res la redolada.

L: Vale. Em... I t'arada viure a Sant Isteva?

MJ: A mi... a io m'encanta.

L: [Riu]

MJ: A io m'encanta. Io trobo que e el llugà més bonico del món.

L: És que e majo, eh.

MJ: Perqué... més que res perquè estam... mira, estam zerca de Lleida, tenim a Binefa que no nya moltas cosas pero tot lo que se nezesita normalment el tiens a Binefa. Tiens a Monzó, tiens Barbastro i tiens Huesca. Estam coma... sas, que no tiens que fe dos-zientos quilòmetros o zen i pico quilòmetros pa na al llugà. A Binefa ara mateix no nya zine, pero antes nyavia zine. Antes el tinivas tot. Nya restaurantes... el tenivas tot, sas?

L: Sí.

MJ: Nya un poc d'hotel i... pero que a io m'arada molto de viure a Sant Isteva. Claro, cada uno... tamè io compreno que cada uno li agrada el llugà de on vius. Io tamè el veigo. Io por ejemplo arragono en una d'Azanuy i... una que conixco i io li digo aquí a San Esteban esto y lo otro, mira hemos hecho esto y las piscinas. "Oh, que te piensas, yo Azanuy no lo cambiaría por nada de mundo", me diu.

L: [Riu]

MJ: Claro, io tamè que cada uno a on naix e el llugà més bonico del món.

L: Mmm [Assenteix]. Tamè. Sí que lo que té Sant Isteva és això, que tiens la tranquilidad d'està en un poble, pero que ho tens tot a mà.

MJ: [...] Sí, el tiens... io mateix en vint-i-zinc minutos estàs a Lleida.

L: Claro. Naltros tenim una hora i quarto, pa llegà.

MJ: Claro, pos per això estàs... e un llugaret pero estàs cerca, sas?

L: Sí.

MJ: Lo único que mus fa falta més txent. Hem puiat ara bastan de poblazió perquè antes éram quatro-zientos i pico i ara som quinientos sesenta me pareix que van di l'altro dia, que nya txent pos bueno, treballa a la incubadora i s'ha... s'ha donat de alta aquí, sas? Nya txent que està jubilada de Barzelona i s'ha jubilat a Barzelona i s'ha empadronat aquí i viuen aquí, pero bueno, aquí a Sant Isteva lo que més nezessitaríam serían unos buenos pisos i la txent txove que se quedà-se aquí a Sant Isteva.

L: Com a tot arreu, a tot arreu. Sí, sí. Perqué si no, la txent txove martxe. Am... i nya hagut... em... ha vingut, ha vingut txent nova los últims anys?

MJ: Sí, ha vingut... ha vinit txent nova perquè han posat la inc... han feït la empresa esta de la incubadora.

L: Claro.

MJ: I después han feït una... granjas de gallinas ponedoras, pero ixas gallinas ponedoras no són pel sa... pa que sallgan ous, sas? Són pa que sallgan polls.

L: Vale.

MJ: I a la vegada pos sí que nya alguna txent que ha vinit aquí a Sant Isteva a viure. Per la indústria.

L: I ara quina...

MJ: La indústria del matadero que han posat un...

L: Sí.

MJ: Bueno, ara han posat un mat... bueno, ara estan acaban... han de fe el matadero. Que tamè va bè. Obligavan que la txent que si voleva treballà a estas empresas se tenívan que empadronà a Sant Isteva.

L: Vale. Tamè és una mesura pa augmentà la poblazió. Sí, sí.

MJ: Claro, i a la vegada pues lo que févan... la única cosa que aquí a Sant Isteva falta casas de vivienda, perquè claro, nya casa pero són un poco viejas.

L: Ia.

MJ: Entonzes...

L: S'haurín d'apanyà.

MJ: Ara mateix en el col·legio van treinta-i-tantos crios.

L: Uf!

MJ: Nyavia doze o treze o així. Sí, sí, sí. Nya unos que han vinit que són quatre fillos, unos altres que viuen a la casa de vora la tia MP que van tres, uns altres que vinen de una torre que Binefa el veuen molt, que està molt massificada, negros i de txent... són de tèrmino de Sant Isteva pero poden llevà-los a Binefa, que la tinen més zerca, pero els puien a Sant Isteva, i en fi, va bastant txent, sí, sí.

L: Sí, sí. Ah...

MJ: Sí, que s'ha notat, sí que s'ha notat.

L: Sí. I llavors, ara a Sant Isteva quina llengua se sent més? Txapurreao o castellà?

MJ: Pos mira, la txent gran, txapurreao. I la txent txove normalment són castellans. Lo que passa que a Sant Isteva ia sas lo que passa, que nya més txent gran que e vieja que no txove. I a la vegada pos io creo que... tamè nya molta txent de fora que són viejos que estan a Barzelona i s'han vinit entaquí, pero el txapurreao no el saben arragonà. Ia te digo que aquí lo que més s'arragona, lo que més s'arragona e txapurreao.

L: Vale.

MJ: Crego, eh.

L: I que continui. Sí, sí. I de què traballeu tu i JM? Que io ia'l sé, pero...

MJ: Pos mira, io treball... [Riu] io traballo a una granja de ganaderos, de ganaderia e... bovino. I a la vegada mus portan los terneros txiquez i... lis donam llet, dos tomas de llet cada dia, su pienso, en su palla i l'aigua, i sobretot [...] Oi, ara. I la dos tomas de llet. Pel maitino i per la tarde. I luego com que el tio JM quan tien tiempo pues va a treballà la terra. A defora.

L: Vale.

MJ: Que a la vegada nusaltros fem... tinim, eh, panizo que diuan aquí, después fem... ordi i zevada.

L: Aquí tamè li'n diem panís al blat de moro.

MJ: Eh?

L: Aquí a Tremp se li'n diu panís. Aquí panís, i allà panizo. Sí, s'assemblen. És que e curioso, eh.

MJ: Aquí panizo. Pos sí.

L: Sí, sí. Am... vale i ara va... aquesta pregunta no m'agrade però me la fan fe. [Riu] Am... que és a quin sectó social creus que pertanys. Classe mitjana no?

MJ: Això qué vol di?

L: Que com aneu de dinero. [Riu] És que cla, coma... lo que passa és que estas preguntas las he modificat una mica perquè astan centrades en Catalunya, i a Catalunya, a las ziudades grandes sí que té molt pes la classe sozial pa la lengua que parl... que arragonas. Pero aquí a Sant Isteva no crec que tinga ga... res a vere. E de si ets d'allà o no.

MJ: No.

L: Eh que no?

MJ: No.

L: E de si ets...

MJ: Claro, a las capitals potxè sí, però aquí als llugàs que són així petiz, no. Aquí a Aragó no...

L: No, i a... no. És que la trobo una miqueta... aquesta... esta pregunta. Me la salto. És igual, poso classe mitjana i ia.

MJ: Mitxana, això.

L: Mitjana, que no mos falta de re, pero tampoco mos sobra. [Riu]

MJ: Pero tampoco... això mateix. Això mateix. No mus sobra... no mus fa falta res, però tapoc pa tirà coez. [Riu]

L: Esacto. Oi tant.

MJ: [...] Aquí sas coma li diuan? Sas coma li diu això? Poca... estan pa na fen.

L: Na fen.

MJ: Pa na fen, po... pero no pa tirà coez.

L: Na tiran.

MJ: Que no falta res pero tampoco mus sobra.

L: Ansacte.

MJ: Anà tiran, ana tirant.

L: Anà tiran, oi tan. [Riu] I a casa quants sou ara?

MJ: Pos ara a casa som dos.

L: Cla.

MJ: Dos i el gat. [Riu]

L: [Riu] ai, és que tamé... l'agafan las crias i el cuideu valtros.

MJ: Mira, ara nusaltros som dos.

L: Mmm [Assenteix]. Pero bueno, A i P tamé venen molto.

MJ: Sí, vienen molto, pero bueno... si és així a casa estam dos.

L: Sí.

MJ: P vien toz los dias a disnà en lo tio Jo, i las nenas tamè i A quan està aquí que no treballa a Barzelona pos igual vianan aquí a disnà.

L: Vale.

MJ: Lo que passa que dormí cada uno se'n va enta la seua casa.

L: Vale, i ara una que me fa curiositat a mi que tampoco la sé. Que coma vas coneixe a... al teu marit.

MJ: Pos mira, el meu marit el vai coneixe que io treballava al laboratori de la fundició de Riverola. I ell treballava d'encargat de la fundició. I a la vegada pues mus vam coneixe a la fundició. Io vai empezà a la fundició perquè resulta que io no volev... no volia estudià. Io volia treballà, io volia treballà. Tamè te vaigo a di una cosa, en el meu temps, quan io eva així en la època d'estudià pues solo se podia fe batxiller, no nyaveva formazió professional ni nyaveva mòdulos ni nyaveva res. Pero a io no m'agradava estudià i siempre me diva la senyorita: "Mira, es súper inteligente, pero no quiere".

L: [Riu]

MJ: "No quiere estudiar." Diu: "Es inteligente, todo lo que explicamos se le queda en la cabeza, pero no quiere. No quiere". Pos bueno, resulta que me... me va di papà i mamà, si no vos estudià...

L: A treballà!

MJ: A treballà. I tiníam una tia a Binefa que feva d'infermera i... en uns blocs de pisos i allí nyaveva dos personas que anàvan a la fundició que èvan uno ingeniero i l'altro no sé, no sé lo que eva, no m'acordo. I la meua tia li va di "Io, pos io tinc una sobrina", dice... perquè nyaveva molta txent que treballava por ejemplo pa fe las piezas, las févan... nya unos moldes i s'apllenavan de terra i después la... el posàvan el ferri i quedava feita la pieza. I va di... i això, diu "Tengo gente que trabaja allí en la fundición." Dize, "que tengo una sobrina que no quiere estudiar y... Venga, mañana que baje."

L: [Riu]

MJ: I m'acordo, sí, m'acordo que li va di a la tia, "Mañana que baje" i claro, antes no nyavia teléfonos, i nyavia un home que hi treballava, d'aquí de Sant Isteva, que no sé si el coneixes, se diu G.

L: No.

MJ: Tinen... Tien un fillu o dos. Pero va di... va vindre a casa i me va di, diu: "Que m'ha dit..." Ara no m'acordo de coma li divan en aquell home, bueno, "Que m'ha dit esto que baixes demà i ia poz baixà en... nyaveva molta txent de Sant Isteva que anava a la fundició. I cada dia nyavia un autocar que mus llevava i puiava, sas?

L: [Assenteix]

MJ: Anavam a la plaza, empezàvam a las sis del maitino hasta las dos, hasta las dos o de las dos a las deu de la nit. I a la vegada me va di, dize... "Mira, que m'ha dit..." Ara no m'acordo de coma li divan... bueno, tal. "Que demà que baixes que... a treballà." "Demà?!"

L: [Riu]

MJ: Digo "Demà no, tan pronto!". "A demà, demà." Perqué io m'acordo que vai acabà... vai acabà d'estudià aquell an i fija-te, vai empezà a treballà... vai empezà a treballà el dia catorze de setiembre.

L: Hòstia... com al cole.

MJ: "No, no, io no quiero, ia verem, ia verem, que io no quiero na a la fundició" I papà i mamà me va di: "Tu de momento empeza a treballà a la fundició, después ia verem lo que salldrà". I vai anà a la fundició i vai està... pos no sé si quatre o zinc mesos a baix i

un dia van baixà i me diu... i JM estava per allí, sas, no eva molt gran pero uno estava en una punta i l'altro en una altra. I... i van baixà... un dia va baixà esto home i me va di: "Mira, hay una vacante en el laboratorio" dize "pa estar con el químico. Quieres ir?" Io me vai acojonà.

L: [Riu]

MJ: Digo, no sé qué me farà. I digo "Pos no sé, no sé...". "Venga. Pasao mañana", que me pareix que eva un sàbado, perquè antes se treballava los sàbados igual, eh. "Mañana no, pero el lunes cuando bajas te bajas y ya te vas pa'arriba para el laboratorio". I vai fe al laborator i quan vai pllegà i tot pos estava al laborator i. Me van ensenyà a mirar quan salleva si la terra eva bona, la que févan... apisonada pa que no se n'anasse el ferri perquè claro, según la terra si la pressionaves molto, o nyaveva massa aigua, o si nyaveva... los componentes quan tiràvam el... quan tiràvam el... lo que fundívam, pues a la vegada e... la pieza de ferri teniva més poros o no teniva tanta forza. I me dedicava a això.

L: Vale.

MJ: I a mirà el ferri, tamè. El óxido, e... el cobre, el silizio i tot això. I me vai jubilà allí.

L: Oi, pos no ho sabeva io això. Ai...

MJ: Sí... me vai jubilà. Bueno, me vai jubilà. Quan va tancà la fundició treballava, io eva a dalt. Estàvan las ofizinas, un laboratorio... uno que se'n va anà d'allí, que va se alcalde, treballava en io, i se'n va anà a Zaragoza i va se diputat.

L: Hosti

MJ: I [...] eva químico.

L: Curioso.

MJ: Pos mira, així.

L: Sí, sí.

MJ: I així mus vam coneixe en tio JM.

L: [Riu] Pos ara ia el sé. No el sabeva. I llavòs, no us coneixíeu d'antes... llavòs no teníeu el mateix grupo d'amics ni re?

MJ: No, perquè sas que passa? Que ell eva de Binefa i claro antes no te deixàvan baixà a Binefa a fe festa. Veus que ara tot el món tien cotxe, pues antes no te dixàvan baixà.

L: Antes no.

MJ: Io vai empezà a treballà que tiniva diez-i-seis o diez-i... diez-i-seis ans. Encara no els haveva... rezién cumpliz. Perqué io m'acordo que els vai complí pa febre... ui, pa setiembre i el uno i vai empezà a treballà el... pa... a la vegada. Pal catorze o així. Pa las festas de Binefa.

L: Vaia... e verdà, que tamé cauen... cauen tamé quan és Tremp. És verdà, que és pa setiembre, las festas de Binefa. E verdà.

MJ: Caro.

L: Sí, sí.

MJ: Pues, no... antes no mus dixàvan baixà a Binefa. Anavam per aquí pel llugà. Pues potxé èvam... pues potxé èvam a on està el bar de la pllaza, nyaveva antes coma un bar... no eva bar, eva un bar que estava a dalt i a baix nyaveva com unas escaleras i fèvam un poco de ball i allí tocadiscos i això mus passavam la txent txove pero és que no baixàvam a Binefa. Los pares no mus llevavan.

L: Sí. I quan vus vàreu casà...

MJ: Sí.

L: Un dels dos va havé de canvià de lloc de residència?

MJ: El tio JM.

L: Va vindre JM a Sant Isteva.

MJ: Miento.

L: Ah.

MJ: Miento. Eh... quan mus vam casà vam viure a Binefa. Sí, vam viure encà potxè no un an. Sas? Pero después resulta que coma el tio... el meu pare ia se va... se va... se va morí, igual... bueno, primè vai tindre la nena, a A, pos ia treballà i això pos ia no hi poteva anà. Claro, tiniva que buscà o a una dona o lo que fosse. I allavorens vam decidí de puia aquí a viure. i... ia està. I a la vegada después pos se va morí papà i vam tindre la

això de... quan van se las nenas ia més grans ia no vam di de martxà pa no dixà la tia sola.

L: Claro, claro.

MJ: Ia mus vam quedà aquí. Va passà això perquè va... no, perquè pa na a buscà una dona pa tindre la cria o puià... empezàbam a treballà a las zinc, a las sis del maitino. Clà, no eva plan de puià a las sis del maitino la cria.

L: Pos no.

MJ: I después, pos bueno, ia vam dezipí de quedà-mus aquí a... A [P] ia va nèixe aquí a casa. Sas? O tinívam que buscà alguno o èvam de canvià... o puià [...]

L: Si puiàveu era más práctico. Sí. Era más práctico.

MJ: Claro. I m'acordo, de P m'acordo. De quan va nàixe A no, prequé tien [...] mesos, pero después dels mesos vam tindre que... se quedava la tia i el tio a cunà al llit perquè claro, martxàvam a las zinc del maitino, a las zinc i pico, i pa si pllorava o algo se tenívan que llevantà [...] costat. Sas? I van di, "Pos sas qué? Mus dixam... mus dixas aquí la cuna i així ia no..." estàvan més tranquilos per si no pllorava, perquè después me diva "No dormo, no dormo. Perqué no sé si pllorarà o se tparà..." sas? Estava així un poco incómodos. I a la vegada m'acordo que vam di "Pos mira, posam la cuna aquí al cuarto dels iaíos i així estarez més tranquilos".

L: Pos sí.

MJ: I después va pasà lo del tio.

L: Claro.

MJ: Con que...

L: I tu i JM vau començà a arragonà en castellano?

MJ: Sí. Nya vegadas que sí que l'arragono coma aquí. I nya vegadas que diu "porta-me això" i io "oi, no lo hables, que no suena bien".

L: [Riu]

MJ: Diu "porta-me"... no'l digo això, li sall coma palabras raras, sas?

L: Sí...

MJ: Diu això pero no el diu de palabra rara. Digo “No hables así que no me gusta”. [...] Digo “No lo dices bien, no lo dices bien, no lo dices bien”. Digo “Tienes que hablar el de Binéfar, no el de San Esteban”. Pero ell normalment arragona en castellano.

L: Sí.

MJ: Io en JM arragono en castellano.

L: [Assenteix] I... am... va se natural, no vau havé de decidí re, ni... re? Natural?

MJ: Natural. Ia te digo, coma el tio no sabeva arragonà...

L: Claro

MJ: ...el txapurreao, tampoc eva plan de... d'ensenyà-li a arragonà castellà, oi, txapurreao.

L: Claro... o de posà-te...

MJ: És coma te digo. E un txip del cap que... quan alguno no el sap arragonà, quan te diriges a ell ia... el txip ia te cànvia, sas?

L: Ia et cànvia, sí. No, aquí tamé, si...

MJ: Estava la tia, JM i io, mamà arragonava txapurreao pa io, i sin embargo en JM no. I la tia tamè. Se dirigiva a io i “porta-me azò, nena”, i quan eva JM, “JM, tráeme el pan” o... sas?

L: Sí, sí.

MJ: No sé, és que...

L: L'hàbit.

MJ: Io creo que el txip que tiens al cap te cànvia.

L: [Assenteix] I pa distraer... pa distrae-te a casa, qué fas normalment? Veus la tele, lletxisses?

MJ: Pues mira, eh, ara no m'agrada tanto llitxí. Antes quan me n'anava a durmí siempre pillava un llibre i m'agradava llitxí perquè, si no, no podia... no me quedava dormida. Pero ara ia fa mucho tiempo que... pensa que ia me'n vaigo més tard de durmí.

L: Ia.

MJ: I ia me txito perquè ia no... nya vegadas que me poso la tele pero pocas vegadas. I a io lo que m'apassiona e la costura.

L: E verda, que tu cusisses molto i molt bè.

MJ: Mira, he fait un montón de gorros de l'hospital. Pa l'hospital de San Juan de Déu. Después li he fait a A. Después li he fait aquí pa la dotora que se va fe molt molt contenta [...] li vai fe un gorro molt bonic que llevava dotós i enfermeros.

L: Que guai!

MJ: Lis vai llevà i se van fe molt contenz. Molt contenta. I a l'hospital de Dios, igual. Li vai di a A, "Mira, unos cuantos te los haré de las teles que he compraó, pero los otros, que te compren las telas y ya te... y te los hago". I s'ha fait molt contenta que... a io m'agrada molto cusí.

L: I quan poseu la tele, quins canals poseu?

MJ: Pos mira, Aragón, te ve zinc i antena tres. Que e normalment lo que veigo io.

L: Sí, aquí ia és lo que se veu.

MJ: La uno casi mai la veigo, la uno. Aragón sí que m'agrada. Ah i después tamè m'agrada molto canal cozina.

L: Ah, claro! Ese està txulo. Els programas que fan de rezetas i tot.

MJ: Moltas vegadas, moltas, moltas. Mira, ara mateix la tingo que estan fen un braz de txitano de... mira, veus?

L: [Assenteix]

MJ: M'agrada molto canal cozina. Tingo que fe... lo que m'arada el tingo que... digo "Ia el faré, ia el faré".

L: I no el fas mai [Riu]

MJ: I moltas cosas las feigo, eh?

L: Ah, sí?

MJ: M'agrada.

L: Que guai.

MJ: No tanto coma antes, perquè antes m'agradava molto de fe... cozinà... ara mateix acabo de fe txocolate pal prado.

L: Oh, que rico.

MJ: Set litros... set litros de txocolate.

L: Buf... [Riu]

MJ: Que tinívan txent i lis han dit que si volívan fe... diu "Nos harás chocolate?" i m'ha gritat Franzisco, dize... "Que tengo que hacer chocolate." Diu: "Bájalo..." digo... perquè io tingo la llet semidesnatada i se fa milló en la desnatada [entera], sas? Diu "Agafa-mela de entera"... oi, digo, "Bájame la leche entera que te haré yo el chocolate", i ara ha martxat P, digo "Ya te lo puedes llevar, ya te la he hecho". Con que ara mateix acabo de fe txocolate. La vai fe tamè que èvan los cumpleanyos de la txent gran i li vai llevà a tu tio i a tu iaia. I tu iaia diu "Oi, que bo, que bo, que bo!".

L: Oh, és que tia, tu cocinas molt bè, eh. Però molt bè.

MJ: Sí.

L: I no és per re, pero hi ha una rezeta que io no supero, que io la ti, io la tinc aquí que no... la tingo aquí...

MJ: Els cagols.

L: Els cargols. Oh! Que bons!

MJ: A vere quan d'esto que... li hai dit a tu mare que te... te donaré uns cargols... avui he feit canalons perquè en tiniva guardaz. En tiniva pocos.

L: Ia mos en va donà iaia d'una altra vegada que també n'havís fet...

MJ: Sí, que n'hi vai fe i en vai donà a ella.

L: Sí, pos natres els hem fet avui.

MJ: I quan baixez, tu mare, si en tingo feiz, ia li he dit avui, digo "Cuando bajas te daré canelones". Això perquè els tingas al congeladó no passa res. I... mira, Jo no voleva vindre perquè nyavia txent al prado, pero com ha sabit que nyaveva canalons ha baixat.

L: [Riu]

MJ: Se n'ha mintxat quatre. Ella quatre, oi, P quatre. Las nenas dos. I io i A tres.

L: Io tamè tres. Sí, sí. És que estan molt bons.

MJ: I èvan gordos. I [...] “Estoy... me he puesto como el quico. Qué bien he comido. Igual que si me hubieran puesto una langosta.” Pos io ara no en tingo ni uno. Ni uno. N'he feit pocos perquè las fillas ne volevan i el tio JM coma no li agràdan guaire s'ha mintxat un poco de cordè que va sobrà d'ahier.

L: Uf, que triste que no t'agraden los canalons.

MJ: Con que mira...

L: De verdá... a mi m'apassionan.

MJ: A io tamè.

L: I els caps de setmana, què fas?

MJ: Pos mira, els caps de setmana estigo més relajada impossible perquè entre setmana si no hi està A tingo que baixà las nenas a música i a logopeda i a... i a guitarra. A la vegada martxo d'aquí a las quatre de la tarde i hasta las set i mitxa no vingo.

L: Uf!

MJ: Perqué quan sall una... sall una, tingo que anà a buscà l'altra. Quan sall l'altra, tingo que anà a buscà l'altra. I a la vegada el tiempo libre el tingo de zinc i mitxa a sis i mitxa. Que estan las dos, una està a logopeda i l'altra està a guitarra a la vegada ixa hora i quarto, hora i mitxa pues aprofitxo pa na a buscà pa cusí o tingo que anà a comprà... envez de baixà pel maitino pos aprofitxo ixa hora. El dia, i són tres dias a la setmana, sas? Perqué Maria ara va a... a bail... a baile.

L: Vale...

MJ: El viernes.

L: Estan ocupadas las crias tamè, eh.

MJ: Aprofitxo a anà a comprà lo rato ixo. Que està A, que normalment, A alguna de setmana sí que està pero normalment no hi està. Pos a la vegada aquell dia, pos mira, si no hi vaigo, pos aprofitxo a plantxà o aprofitxo a cusí aquí un rato més perquè li feigo los saquitos a P.

L: Claro

MJ: Cosas que...

L: No, no, si estàs ocupadíssima, tia, io sempre ho hai dit.

MJ: Més que res, a llimpià no, me dedico pues a cusí, nya vegadas que digo pues avui me toca fregà [...] el comedor. Pos a la vegada me poso a fregà o a lo que siga. Pel maitino pos estigo més per las habitacions i fe el dinà, perquè el disnà vienen a las dos.

L: Claro.

MJ: I me va milló ara que no a las doze i mitxa que sallean antes, perquè a las deu, deu i pico me tiniva que posà a fe el disnà quan févan classe per la tarde. Ara no tant.

L: Claro.

MJ: I això. Això e la meua faena. O sigui, i el fin de semana pues...

L: Descansà.

MJ: Normalmente siempre lo ma... siempre lo mateix. Alguna vegada A me dize “Vamos al prado”, pero no en tingo ganas. Ara no tingo guaires ganas. Mira, avui m’ha renegat perquè dizL: “Mamá, mañana si haces canelones te vendrás y iremos a tomar vermut.”. Pero mira, estigo molt resfirada, m’he llevatat a las onze, he [...] tot el comedor d’aquí a ahier que se van quedà... esto, coma se diu, M se va voldre quedà aquí i E tamè se voleva quedà. I digo “No, con iaia no puede dormir nadie que estoy muy resfriada, con que se queda E, oi, M y ya se quedará E otro día”. Pos m’he llevatat a las onze. Entre que m’he feit el llit, m’he dutxat, m’he feit el llit i he baixat èvan casi las doze menos deu. Pos tot el comedor, todas las mantas, tot per aquí sin arroplegà.

L: Claro.

MJ: Pos he tinit que arropiegà'l, fe el disnà i ia se m’ha passat el maitino.

L: Claro.

MJ: He disnat que èvan las tres i... las tres, he empezat a disnà. Pos claro, venga, venga. Posà la esto... la lavadora que he posat i el lavaplatos i arropiegà un poco lo de... lo de ahier. I ara m’he sentat aquí.

L: I venga.

MJ: [...] Anà a sentà'm en un bar a prendre una coca-cola a io no m'apeteze, m'apeteze... prefiero està'm aquí.

L: No, pero és que... és que a parte tamé... si estàs toda la setmana que no pares, tamè t'has de descansà. Claro.

MJ: El tio mateix ha martxat que devían se las quatre i quarto, que li han llegat terneros txiquez i tenívan que donà a tetà.

L: Claro.

MJ: Encà no ha puiat. Io no vaigo per astí sola, pareix que vaigo a buscà un plan.”Eso!” me diu A. “Que no me gusta ir, chica”. E diferén pa l'istiu que tu te'n vas, te sentas allí i prens algo, i nya txent... pues bueno, ia... pero pa astà allí sentada que normalment nya homes, alguna dona tamè nya pero si no e de tu esto, pa qué? No, io prefiero està aquí a casa, tu.

L: Pos sí.

MJ: Tanto paras, tanto paras. En lo rato que te posas aquí a cusí...

L: No, no, que una s'ha de descansà, uno s'ha de descansà. Claro que sí.

MJ: Pues sí.

L: Pos sí.

MJ: “Yo me pongo la tele porqué me gusta”, pos a io m'agrada cusí. Ara no perquè la vai sacà, pero aquí sempre tingo, a la vora del sofà siempre tingo uns dedals i [...], siempre.

L: E verda.

MJ: Siempre.

L: Sí, sí.

MJ: [...] Ah, mira, me va portà A tres o quatre vestiz, pantalons de P i de E, estava n foradaz, diu “Ya me pondràs una pegatina” i digo “Ahora no te lo pondré, que estos pantalons estan pa fe el doble.” Siempre en tingo, els gorros, els... las bolsetas de... de... pa l'armari, e... los del coit... siempre tingo que fe cosas. I no t'ensenyó la roba que me va portà A pa fe... d'ixas cosas així que se llevan ara tanto. Coma una braga.

L: Ah, vale, lenzería, els... sí.

MJ: Tamè. Pa que li'n fesse, dos o tres. Quatre o zinc gorros...

L: D'ancaje.

MJ: ... d'ixos que són coma de pirata.

L: Vale.

MJ: Pa l'hivern li van milló los de pirata. I tingo molta faena pa fe.

L: Molta.

MJ: Molta.

L: Molta.

MJ: I no l'acabo de fe mai.

L: [Riu] I amb la txent que te relacionas més, quina llengua fas serví, ara?

MJ: Ara, en estos momenz, ara... pues... castellano.

L: Clà, perquè la família ara parla, arragona més castellano, ara.

MJ: Sí. No, sas qué passa? La edad... de la edad mía la maioria que estan aquí a Sant Isteva arragónan en castellano.

L: Vale.

MJ: La maioria. La maioria en castellano.

L: D'acord.

MJ: Perqué [...] los mozez por ejemplo són d'aquí i ellas són de Barzelona o de Lleida o de... sas? I no arragónan coma a Sant Isteva. arragónan castellano.

L: Claro. Pero antes sí que arragonavas més cast... més txaporreo.

MJ: Sí, antes sí. Eva lo més comú. És que normalment la txent... nya alguno que sí que s'ha quedat, pero la maioria han martxat de Sant Isteva.

L: Claro. Sí.

MJ: I a la vegada quan vien en arragonas en castellano i en cata... en txapurreo, pero ara la txent que hi està, sí que nya alguno, no?, pero... los que són vinguz de la quadrilla...

mira, està la R de Sabino que e de Binèfa, està la Ma que e d'Alcarraz, mi prima An que siempre esto, està arragonant castellano. Qui més? La Pi Pueyo, ixa la única, i ia te n'he dit tres.

L: Claro... quatre me n'has dit.

MJ: Qui més anam txuntas? Una altra Ca de Barzelona que s'ha vinit aquí i està aquí, la que e su fillo, eh... amigo de MÁ, el Ara que li diu.

L: Vale. Sí que me suena.

MJ: Ixo e castellano perquè no pot arragonà coma aquí, me pareix que arragona català, pero... normalment castellano.

L: Caro.

MJ: Quin mès, no sé..?

L: Me feigo a la idea, eh. Sí, sí.

MJ: Hi ha la mare de I, tamè, e d'aquí pero se'n va anà a Catalunya a... a Almenà, i arragona castellano, o en castellano o en català. La PV tamè se va casà, se'n va anà a Alguaire i tamè, arragona... no arragona coma aquí. Arragona castellano. És que sas qué passa? Que és que en txent... ia arragonàvan no guaire, pero claro, al martxà

L: El perden.

MJ: L'han perdit un poco, lo de Sant Isteva.

L: El perden.

MJ: I arragónan més castellano que no coma lo d'aquí.

L: Claro. I formes part d'algun tipus d'associació?

MJ: Sí, pos mira, associazions tenim... espera L, que no sé qui me grita [...]

[Fem una breu pausa perquè respongui.]

MJ: Que no viene mamá? [A la neta] Pos azò que tamè estan las penyas de... de bueno... que van pa l'istiu pa...

L: Festa maió...

MJ: Quan vienen tamè s'atxuntan, pero... d'asoziazions solo està ixa. Bueno, i la del fùtbol, tamè nya... [...]

[Entra la neta (M)]

M: [...]

MJ: no'l se, no lo se yo.

L: Ep! Que tal?

MJ: Que vien de missa.

L: Vien de missa, M?

MJ: Ahora venís de misa? La fan anà a missa per lo de... [...] que aprengan un poco que enguany no li toca la comunión, li tocarà l'altro. Ep, tu! I han martxat... deja el gato, pro favor, oi, és que el marea.

L: [Riu] El gato...

MJ: I estava en su pare que tinívan que anà a las zinc i mitxa a missa.

L: I ara han tornat.

MJ: Con que...

L: Sí...

MJ: Pos això, d'asoziazions el fùtbol, bueno, ia te l'he dit.

L: Sí, i tu estavas a las amas de casa, no?

MJ: Eh?

L: Tu estavas a las amas de casa?

MJ: Sí, io estigo a las amas de casa.

L: I qui més hi va? Quin tipus de gent hi va, a las amas de casa?

MJ: Pos la txent... os normalment la txen que va són per... la txent que no entra en la tercera edat. La maioria de la txent que no va a la tercera edat perquè no li llegan los ans pos està assoziada a las amas de casa.

L: I la maioria de txent, qué arragona allà, castellano? O txaporreat?

MJ: Pues... la maioria de txent... normalment durante l'an... durante l'an s'arragona més eh... caste... eh... txaporreao, pero claro, quan vienen los de fora pa l'istiu coma nya molta txent de fora que són sozios, [...] pos arragónan més en castellano. [...] Pero nya molta txent que són de fora que han comprat una caseta, se'n venen aquí, són sozias, i a la vegada quan fem el mintxà o això pos arragónan castellano, claro.

L: Claro. I tu, en quina llengua te sents més a gusto? En las dos o en txaporreao?

MJ: En txapurreao.

L: En txaporreao. E la teua, no?

MJ: Io sí.

L: La sents més teua?

MJ: E la mía. Sí. E més meua.

L: Eh que sí?

MJ: Me siento más coma aquí del llugà quan arragono txapurreao.

L: Sí. Té més vinculo. Sí. [...]

M: [...]

MJ: Pues cámbialo. Estoy hablando con L que está grabando.

M: El qué?

MJ: Una entrevista.

M: Está grabando?

L: Sí, estoy grabando, M.

MJ: Claro.

M: Hola, profesora L.

MJ: No, que està grabando y yo soy la profesora.

M: Ah.

L: Maria José hace de profesora hoy. Sí, sí. I dirias que algun cop vas... eh... mescllas las llenguas?

MJ: Com? No te... no te sinto guaire bè. Que si dirias...

L: Que algun cop las mescllas.

MJ: Sí, nya vegadas que las mescllo, claro.

L: I per qué dirias que passe?

MJ: Pos no sé... nya vegadas que no, pero nya vegadas que las mescllas.

L: Sí.

MJ: Por ejemplo, si ara arragono io en tu en català, nya vegadas que alguna cosa se m'escapa en català, coma en Sant Isteva.

L: Sí, sí, sí. O per exemple... o por ejemplo quan reprodueixes altres converses, que ho fas en la llengua que l'has tingut. Tinit.

MJ: Claro.

L: Sí.

MJ: Això passa, nya vegadas. M, baja eso por favor. Espera, L. [...] Ia està.

L: Vale. Am...

MJ: [...] Ia te lo dirà tu madre. [...]

L: I quants fills i nets tens?

MJ: Quantos?

L: Fillos i nietos.

MJ: Quantos fillos? Oi, no te sinto, L. Quantos?

L: Fillos i nietos tiens.

MJ: Quantos fills i nietos?

L: Sí.

MJ: Mira, tingo dos fillas, una se diu A i l'altra P. I después tingo dos nietas que se diuen M i E.

L: [Riu] I molt bonicas totas.

MJ: Això mateix. I ia no en tingo més. Perqué solo vai tindre dos fillas i [...] no nya fillos, pos mira.

L: [Riu] I van aprendre a parlà amb facilitat?

MJ: Sí. Las meas fillas van aprendre... van arragonà en fazilidat. Sin embargo, E... M igual, en fazilidat, eva molt petita i arragonava molt bè. Pero a Ela li ha costat un poco més.

L: Sí, li ha costat un poquet més.

MJ: Li costa. Segun por ejemplo la erre, no... no li surt. Per això va a logopeda un poco.

L: Nya molta txent que li costa la erre.

MJ: Sí, sí, pero li va di que eva molt... que no eva... li han mirat a l'hospital de San Juan de Dios i tot per si tiniva alguna cosa i no tien res perquè... claro, ara E... [imita el so de la erra] no li sall.

L: Costa. Sí, costa. Nya molta txent que li costa. Am... i quin curs fan las nenas?

MJ: Las nenas fan...

M: Tercero.

MJ: De primària M i E... qué hace E? Pe cinco.

L: Pe cinco...

MJ: Pe cinco.

L: I a quina escola van?

MJ: Van a l'escuela de aquí de Sant Isteva. Que se llama... es el CRA el Trébol, pero la escuela de aquí me parece que se llama Cervantes. Creo que sí, que l'han canviat. Pero pertenezzen a l'asoziazio el Trébol.

L: Vale.

MJ: Està San [...] Vallcarca, Esplús, Binaced i Sant Isteva.

L: Vale. I A i P a quina escuela van anà?

MJ: A quina? Escuela?

L: Sí.

MJ: Van anà a la escuela de Sant Isteva.

L: Tamè.

MJ: Les dos aquí. Tamè van anà aquí a Sant Isteva.

L: I a l'instituto ia van na a Binefa?

MJ: Passa que... sí, van anà después al instituto.

L: Vale.

MJ: Pero primè van anà a l'escuela de Sant Isteva.

L: I Maria José, tu en quina llengua escrius les anotacions de la compra o... coses, a casa?

MJ: Pos si... por ejemplo, las anotacions de la compra las escribo en txpurreao.

L: Vale.

MJ: A mi manera las escribo. Pero las de la compra, oi, por ejemplo, si és una nota a la nevera o això, l'ascribo en castellano.

L: Claro.

MJ: Perché nya vegadas que A me diu: "Mamá lo has escrito fatal, esto. No lo entiendo." Digo, " Yo sí que me lo entiendo".

L: [Riu] És pa tu.

MJ: Per ejemplo, io apunto pa, pa, por ejemplo, tingo que anà a buscà pa. Eh... qué te diré io... llet. Lo que me fa falta, no?

L: Sí.

MJ: Que l'escribo normalment que l'escribo al mòbil. El tingo a la nevera pero me l'escribo, quan el passo al mòbil me poso pa, llet, tomate... bueno, pero normalment algunas cosas que no... que no són... que io me las entengo al mòbil las escribo en caste... en txapurreao.

L: I las nietas llitxen contes?

MJ: Pues bueno, a vegadas. De petitas lis agradava molto. Perqué siempre pa la nit quan anàvan a dormí, siempre, A siempre, o quan F siempre li llixiván un cuento. I M... [Es dirigeix a la neta] Se está enfadando. [Torna a l'entrevista] I... ara tamè Maria... lis agrada que lis lliúxan cuentos. No lis agrada guaire lliúxí.

L: Pero que les lliúxan, sí.

MJ: Io siempre digo “Mira L, tanto leer, mira que lista es”.

L: [Riu]

MJ: Pero no me fa caso. Eh, a que te lo dice iaia [...] Digo, L le gustaba mucho los libros. Siempre llevaba un libro entre manos.

L: Siempre. Me pesava el boso... Siempre. Mare meua. Siempre, pa arriba y pa abajo. En la biblioteca me tenían... [...] i que lis lletxiu, en castellano tamé?

MJ: Sí, claro.

L: Claro.

MJ: En castellano.

L: Claro, perquè no estarè en trapurreao.

MJ: En llibres coma de per aquí... [Es dirigeix a la neta] Abre la puerta que quiere ir al baño. Que està allà ladrant. Oix, xiqueta. [Es dirigeix al'entrevistadora] E una desobediente. Pero molt desobediente. [A la neta] Passa. [...] (A l'entrevistadora) Pues coma no nya llibres en txaporreao, pos en castellano.

L: Claro. I a las nenas suposo que tamé a l'escola, suposo que els professors, si no són d'aquí, els hi arragónan en txapo... en castellano.

MJ: Sí, castellano, claro, la escuela és en castellano.

L: Claro.

MJ: Arragónan en castellano. Sí, sí. És que mira, antes tamè passava una cosa. Que, por ejemplo, quan vai anà io nyaveva una que eva d'aquí de Sant Isteva. Sas? Ella arragonava en txaporreao, pero coma l'home eva de Sant Isteva pos alguna cosa tamè se li escapava.

L: Claro.

MJ: Coma a Sant Isteva. Sas?

L: Sí.

MJ: Pero claro això influiïa molto segun qui te dona las classes i...

L: Claro.

MJ: Azò tamé influye.

L: Claro. Que si la professora tamé fosse de llà tamé els hi diria algo en txapurreao, pero como no el són...

MJ: Claro, claro. I llavors las nenas castellano, no? D'arragonà?

L: Sí, sí, sí. En castellano. Io nya vegades que a M sí que l'arragono coma a Sant Isteva, pero... [Es dirigeix a la neta] Tu sabes hablar como en San Esteban, cariño? Eh? Sas arragonà? Eh?

M: No.

[Truquen al timbre]

MJ: Oix, tu mare.

[...]

L: I a A i P, tamé van arragonà castellano, no van arragonà txapurreao?

MJ: No, castellano, las dos èvan arragonat castellano. Txapurreao no el saben. Alguna palabra...

L: L'antenen pero...

MJ: Alguna palabra. Enenen sí. Que l'entenen, sí. Pero arragonà'l no saben. Alguna palabra sí que poz di, pero una conversazió coma a Sant Isteva, no.

L: D'azò se'n diu competència passiva. Que antens una llengua pero no l'arragones. Competència passiva. I clà, com vau dezidí en quina llengua arragonaríeu als nens, amb JM?

MJ: No, tampoc va se dezidí, perquè coma JM no sabeva arragonà no anava a arragonà io coma a Sant Isteva. Sas? Si huyese sabit arragonà coma a Sant Isteva, io hagués arragonat coma a Sant Isteva.

[Entra la filla (A)]

A: A quién?

MJ: A tu pare, pero como no sabía hablar pues hablabamos como...

A: A mi, yo hablava chapurreao con yaya Ju.

MJ: Pero tu no sabrías llevar una conversación con...

A: Que no sé hablar yo? Sí sé hablar.

MJ: Mmmm...

A: A ver, no perfecta, pero [...] io sé arragonà coma a Sant Isteva.

MJ: Ui, ves como... Sant Isteva [Remarca que la filla ha pronunciat la e tancada enlloc d'oberta]. No és.

A: No!

MJ: No es la lengua. Claro. Sant Isteva. Sant Isteva. Eva. [Torna a remarcar el canvi de les ees]

L: Sant Isteva.

A: Io de txiqueta l'arragonava con...

MJ: Sí, pero que no llevarías una conversación... hablar como en San Esteban no sabes. A, no. No és el verdadero txapurreao.

A: No es perfecto, pero no... [...]

MJ: Pero no es el verdadero txapurreao de San Esteban. Claro. Arragonà... pos algunas cosas sí que las... pero ves como has dicho antes? Io arragonava [Remarca que la filla ho ha dit amb una a, i ella ho fa amb una e oberta]. Arragonava. Io arragonava [Remarca la e oberta].

L: [Riu] Ai...

[...]

MJ: Pues això. JM eva de Sant Isteva.

L: No!

MJ: Ai, de Binefa. Pos tampoco el podeva arragonà. Io en mamà sí que arragonava de Sant Isteva... pero...

L: I tu en las nenas, de petitas?

MJ: ...nunca li digo “puia azò d’abaix”. “Sube esto”. Pues chica...

L: I quan las nenas eran petitas, quan havies d’arragonà amb ellas, en ellas, en txaporreat o en castellano? Tu, sin JM.

MJ: Pues JM en castellano, pero io nya vegadas que arragono coma a Sant Isteva. [A la filla] Alguna vez sí que te hablaba como en San Esteban, yo a ti.

A: A mi, yaya.

MJ: Oi, no poco.

A: Yaya, sí. Tú no, tú nunca, mamá. Siempre en castellano. Yaya, sí. [...] Yaya sí que me hablaba txapurreo, tú no.

MJ: Pues no sé.

A: Yaya, sí.

MJ: Pero nyavia la costum coma... pues no sé, coma a casa ia arragonava... io en mamà, ia te digo, siempre. Lo que cada uno, i en la tia C, txapurreo. Pero, veus, en està...

A: [...]

MJ: Pero bueno, veus, està MÁ i io ia no arragono coma aquí, coma txapurreo.

L: Claro, MÁ no lo habla.

MJ: Claro, aunque estiga la tia C.

A: MÁ habla castellano.

MJ: Claro.

A: Pero a veces habla txapurreo.

MJ: Au.

A: A veces sí.

L: MÁ no sabe.

MJ: Eh?

L: MÁ no sabe. Si no lo habla ni con su madre.

MJ: Pues como tu has hablalo ahora, A, eso no es txapurreao. Es otro dialecto. [...] No es igual, no es como el de San Esteban. Eso es como... un chip a la cabeza.

[Conversen entre elles en castellà]

L: I ara quina és la llengua que arragónan amb més fazilidat, tus fillos?

MJ: El castellano.

L: Castellano.

MJ: Aquí el castellano. El castellano.

L: I no l'aprendran de grans, ia?

MJ: No, ia no l'aprendran. Io sí que m'aradaria que las nietas l'aprenessen. A io m'aradaria.

L: Claro.

MJ: No m'aradaria que se perdese el dialecto d'aquí.

A: Pues enséñales. Pero no les enseñas.

MJ: M. M, vien aquí. M'entens? No m'entén. Que no me gustaría que se perdiera.

A: Pues háblales.

MJ: Pero es que a veces no es que no quiera, es que no te sale! Porque sabes que no lo entiende, sabes, y... [...] [Riu] L'has entès?

L: No l'hai sintit, no.

MJ: [A la neta] Io arragonaré en tu en txapurreat. Si tiens algun problema, no tingues ningun problema, ia l'arragonarem. Pos ia està. A partí d'ara li arragonaré en txapurreat. Cap problema.

A: El tiens tu, el problema.

MJ: El problema, ma [Remarca que ho diu amb una e oberta, i no amb una a, com ha dit la filla]. No problema. El problema no,

A: Bueno, pero es que io no puedo arragonà coma tu. Tu no arragonas coma... e... la tia C.

MJ: Igual, igual. Txapurreao, txapurreao. No, eso no. El problema. No el problema. El. Pro. Ble. Ma. [Reitera la pronunciació e oberta de l'última a].

A: Pero io el canviaré una mica...

MJ: OI!

L: Un poquet.

MJ: Io el canviaré un poquet! Aquí se diu, en vez de canvià poco, se diu el canviaré un poquet.

A: [...] con el català. Perquè io arragona... arragono medio català medio castellà.

MJ: En castellano. Aquí no se diu castellà.

A: A io... [...] de català me va di “No passa re, perquè no se arragona... se parla igual a Lleida que a Barzelona que a Gerona que a Tremp.”

MJ: Claro.

L: T’antenen igual. No e el mateix català, són dialectos diferentes, pero t’anenen igual.

MJ: A mi... no se habla igual en Lérida... aix, que no oigo a L, M.

L: No, digo que el català pos que s’arragona diferente a...

MJ: Pos claro, aquí mus passa igual. El dialecto no e igual.

L: Pero mos antenem toz.

MJ: Hi ha Tamarite que... ixo dialecto.

L: Vale, i una... ara ia casi estic io ia, eh. Creus que per arragonà txaporreat te sents més de Sant Isteva?

MJ: No t’entengo, L. Baja eso, por favor! El que?

L: Que si creus que pel fet de arragonà txaporreat te sintes més de Sant Isteva.

MJ: Sí. A mi m’agrada. El arragonà de Sant Isteva no m’agradaria que se perdesse.

L: Claro.

MJ: Me sinto coma més... coma més del llugà. Sas? A io m'agrada arragonà txapurreo.

L: Sí. I creus que pel fet de se d'aquí e... o sigui, que per ser totalment plenament, per di que io sóc de Sant Isteva, em... s'hauria de parlà txaporreo? O entendé-lo, o entendé-lo tamè.

MJ: [A la filla] Del micoondas, allí encima. El qué, L?

L: Arragonar-lo o comprendre-lo.

MJ: Si seria difízil?

L: No, digo que si... és a dir, que si pa se de Sant Isteva de Sant Iseva cal arragonà txapurreo.

MJ: No.

L: Que pots se d'allà i arragonà castellano i ia està.

MJ: Sí.

L: Esto és pa la identidad lingüística. Ia està. Són preguntas... I ia estigo!

MJ: Arragonà de Sant Isteva m'agrada més a io, pareix que sigo més... no sé, coma... una cosa aquí del llugà, sas?

L: Claro.

MJ: Més que... que sigas més del llugà perquè arragonas en ixa llengua. Pero el que no arragona tamè pot se perfectament s'aquí. Sas que vull di?

L: Sí. Mira tus fillos i tus nietos, que són d'allí i no l'arragónan, i ia està.

MJ: Igual, igual. Nya txent que no l'arragona que són d'aquí de tota la vida. Han vivit aquí tota la vida. I no arragónan cast... oi, txapurreo. Arragónan castellano.

L: Sí. Pero sempre m'hafet molta cosa el... el que se perda. Que no m'agrada tampoc, i io no l'arragono i me sap malo.

MJ: Pos veus, siempre he arragonat coma a Sant Isteva en tu. No l'arragono pero me sap malo, aquí tamè li diuen així.

L: No, és que io l'imito. Io l'imito, pero me costa el... el pensà en... l'imito un poquet, pero no me sall del tot.

MJ: Bueno, pos poquet a poquet. Mira, poco a poco anirem arragónant i així n'aprendràs poco a poco.

L: Sí, un poquet. Bueno, quan porto uns dies... uns dietas allà em... me surt més, pero si estigat aquí Tremp... me costa molt, molt.

MJ: Claro, perquè e lo que te digo io. Segun en qui estàs i si arragonas los dos te sall més... sas lo que te digo? Que e més fàzil arragonà que no quan estàs en alguno que sas que no arragona coma a Sant Isteva. E més difízil.

L: M'arrecordo d'un dia que estàvem en iaia a casa que no sé qué vai di i se me va quedà mirant iaia i li va di a mamà: "Arragona més de Sant Isteva la cria que tu". I io, no...

MJ: [Riu] Tu mare no ha arragonat mai coma a Sant Isteva. Perqué lo que dius tu e verdat, perquè el tio... tu iaio Mi i tu iaia C eran los dos de Sant Isteva i l'arragonàvan perfectament...

A: Pero sabes lo que pasaba?

MJ: No pasaba nada.

A: Te vaigo a di una cosa, sí, a mi tu yaya me lo dijo, L.

L: Sí, que se pensaban que para el colegio y tal que era un problema.

A: En el cole, les dijeron "Que les tenemos que hablar, en... como en el pueblo?" i les dijeron, "No, porque los niños major hablarles un idioma que, si no, se confunden".

MJ: Pero como tenían que hablarles como en el pueblo si era profesores de fuera? Que van a hablar como en el pueblo?

A: Pero les decían...

MJ: Pero no eran de San Esteban.

A: Pero da igual, que les decían que mejor para que, para que entendieran mejor el castellano, que no cometieran faltas, mejor hablarles... no hablarles como en el pueblo.

MJ: Menuda tontería, porque el que sabe inglés, el que sabe... catalán, el que sabe...

A: Mamá...

L: Sí, esto ahora se sabe, pero antes se pensaba que el bilingüismo era un problema.

A: Claro.

L: Antes se pensaba que el bilingüismo era un problema.

A: Eso, que le dijeron que el bilingüismo era un problema.

L: Y en realidad, cuantas más lenguas hablas, más facilidad para aprender de nuevas tienes, y más flexibilidad en el cerebro.

MJ: Pos no sé. Pero me refiero yo que los maestros tampoco sabían hablar como en San Esteban, perquè èvan de fora. No lis anàvan arragonà a la escuela. En todo caso a casa.

L: Ia, ia, pero bueno... mis iaíos, eh...

MJ: Quantas més llengüas arragonas, més sas. Això des de luego.

L: Totalmente. Sí, sí.

MJ: Totalment. Quantas més llengüas, sigan las llengüas que sigan.

L: I algun dia en M i E io arragonaré en anglés. En ingllés.

MJ: M va a una nativa, a una nativa vas? Va a Binefa en una nativa. Tota la classe des de que entra fins que se'n va arragona tot lo rato en ingllés. Eh que sí, carinyo? Con que... Anava antes a un repasso pero no... quan són petiz encara pero si vas a repasso han de na un poco... ia... sas? El professó le va di que anava molt bè en ingllés. Molt.

L: Sí, no, sí, si t'empapas, em... lo coges rápido. A parte el inglés es fácil.

MJ: Claro. Veus lo que dice L? Dice que si lo empapas... te estás manchando. Te gustarà y [...] mucho.

L: Oh, mírame a mí, que con la filología y todo, aquí. Catalana, inglesa y de todo.

MJ: Pos claro. A io això m'agrada.

L: A mi tamè.

MJ: A io m'agrada. Con que això.

L: I ia està, tia! Moltas gràzias!

MJ: Ia?

L: Ia està! Ia estigo.

MJ: Ia està?

L: Sí, que portem una hora!

MJ: Qué faràs, un d'esto un poco? Qué faràs, un poco un... un resumen?

L: No, no. L'ascriuré tota. L'ascriuré tota.

MJ: Tota l'ascriuràs?

L: Tota l'ascriuré. L'hauré d'ascriure tota i llavors hauré de... de analizà qué se diu i veure quins factós hi ha, com txugan...

MJ: Bueno, que si no me tornas a grità. Qualquier cosa me tornas a grità.

L: Vale, si hi ha alguna cosa que no me queda clara.